

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
Вразливість жіночого тіла в романі Жужи Раковські „A kígyó árnyéka”

Каллаі Вероніка Вікторівна

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 103 / 23 листопада 2022 року

Науковий керівник:

Чордаш Василь Васильович

доктор філософії, доцент

Завідувач кафедрою:

Берегсасі Аніко Ференцівна

доктор габлітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології**

Кваліфікаційна робота

Вразливість жіночого тіла в романі Жужи Раковські „A kígyó árnyéka”

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

Каллаі Вероніка Вікторівна

Освітня програма: 014 Середня освіта (Мова і література угорська)

Науковий керівник: Чордаш Василь Васильович
доктор філософії, доцент

Рецензент: Маді Габрієлла Яношівна
старший викладач

Берегове
2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

A NŐI TEST KISZOLGÁLTATOTTÁGA RAKOVSKY ZSUZSA A KÍGYÓ ÁRNYÉKA CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Kállai Veronika

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 Középfokú oktatás (Magyar nyelv és irodalom)

Témavezető: Dr. Csordás László

PhD, docens

Recenzens: Mádi Gabriella

adjunktus

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET	
BEVEZETÉS A KORTÁRS MAGYAR PRÓZA ÉS TÖRTÉNELMI REGÉNY VILÁGÁBA	8
II. FEJEZET	
RAKOVSZKY ZSUZSA ÉLETÉNEK ÉS MUNKÁSSÁGÁNAK ÁTTEKINTÉSE	10
2.1. Betekintés Rakovszky Zsuzsa életpályájába.....	10
2.2.Munkásságának sokszínűsége	11
2.3. Rakovszky Zsuzsa helye az irodalmi kánonban	13
2.4.A kígyó árnyéka című regény helye az irodalomban.....	16
2.5.Címválasztás	17
2.6. A regény nyelvezete	18
2.7. Motívumok a regényben	19
III. FEJEZET	
NŐI SZEREPLŐK A REGÉNYBEN	22
3.1. Nők az irodalmi kánonban és Rakovszky regényében.....	23
3.2. Anyaszerepek a regényben	24
IV. FEJEZET	
A NŐI TEST KISZOLGÁLTATOTSÉGÁNAK MEGJELENÉSE RAKOVSZKY ZSUZSA REGÉNYÉBEN	28
4.1. Identitáskeresés	28
4.2. Testi elidegenedés	30
4.3. Orsolya önmagától való elidegenedésének folyamata	34
ÖSSZEGZÉS	37
PE3IOME	39
FELHASZNÁLT IRODALOM	41

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
I. РОЗДІЛ	
ВВЕДЕННЯ У СВІТ СУЧАСНОЇ УГОРСЬКОЇ ПРОЗИ ТА ІСТОРИНОГО РОМАНУ.....	8
II. РОЗДІЛ	
ОЗНАЙОМЛЕННЯ ІЗ ЖИТТЯМ ТА ТВОРЧІСТЮ ЖУЖИ РАКОВСКІ.....	10
2.1. Життєвий шлях Жужи Раковскі.....	10
2.2. Багатогранність творчості.....	11
2.3. Місце Жужи Раковскі в літературному каноні.....	13
2.4. Місце в літературі роману Тінь змії.....	16
2.5. Вибір заголовку.....	17
2.6. Специфічність мови роману.....	18
2.7. Мотиви в романі.....	19
III. РОЗДІЛ	
ЖІНОЧІ ПЕРСОНАЖІ В РОМАНІ.....	22
3.1. Жіночі персонажі в літературному каноні та в романі Раковскі	23
3.2. Материнські ролі в романі.....	24
IV. РОЗДІЛ	
ПОЯВА БЕЗЗАХІСНОСТІ ЖІНОЧОГО ТІЛА В РОМАНІ ЖУЖИ РАКОВСКІ	28
4.1. Пошук ідентичності.....	28
4.2. Фізичне відчуження.....	30
4.3. Процес відчуження Оршої від себе.....	34
РЕЗЮМЕ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ.....	37
РЕЗЮМЕ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	39
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	41

BEVEZETÉS

1. Munkám tárgya és célja

Rakovszky Zsuzsa egyszerre nagyon szép és nagyon kemény regényt írt, mély filozófiai és erkölcsi problémákról, erős eredményekkel. Ez Rakovszky Zsuzsa sokéves költői pályafutása után 2002-ben megjelent első prózai műve. Ezt a regényt – Gács Anna szavaival élve – „átítatja a személyiségről, az önazonosságról, a lélekről, a nőkről és a férfiakra, a szerelemtől szóló tudás 21. századig tartó története, s ezen belül is a szépirodalom tudásáé a személyiségről, az önazonosságról, a lélekről, a nőkről és a férfiakra, a szerelemtől. Saját korának tudását látványosan megnyitja, kitágítja a múlt felé, de nem imitálja, hogy képes volna megfelelni róla. Nem utolsósorban az időkezelésnek, múlt és jelen kapcsolatának könnyed nagyvonalúsága miatt bírhat Rakovszky regénye bámulatos intellektuális gazdagsággal.”¹

Dolgozatom során A kígyó árnyéka című regényt próbálom meg bemutatni úgy, hogy az első fejezetben betekintést nyerhetünk a kortárs magyar próza és a történelmi regény világába. A második fejezetben az író életpályájára és munkásságára, az irodalmi kánonban elfoglalt helyére fókuszálok, közben igyekszem rávilágítani a regény keletkezésére, irodalomban elfoglalt helyére, nyelvezetére, a regényben szereplő motívumokra. A harmadik fejezetben bemutatásra kerülnek a regény női szereplői. A negyedik fejezet során rávilágítok a női test kiszolgáltatottságának megjelenésére a regényben, a következő alpontok segítségével:

- Identitáskeresés
- Testi elidegenedés
- Orsolya önmagától való elidegenedésének folyamata

Munkám során igyekszem áttekinteni a regényről készült tanulmányokat, megjelent cikkeket és szakirodalmakat, valamint ennek segítségével bemutatni a regényt mind szerkezetileg, mind tartalmilag, rávilágítani a regényben megjelenő nők sorsára, a női test kiszolgáltatottságának regényben való megjelenésére.

Szakirodalmi áttekintés

Szakedolgozatom megírását szakirodalmi jegyzék készítése és tanulmányozása előzte meg. Az elemzés és értelmezés, a témában való jártasság és a kutatás szempontjából elengedhetetlen volt Rakovszky Zsuzsa A kígyó árnyéka című regényének elolvasása.

---

¹ Gács 2003

A kortárs magyar próza és kortárs történelmi regény bemutatása szempontjából szakirodalomként Szirák Péter szerkesztésében készült A kortárs magyar irodalom címmel 2021-ben megjelent könyvét használtam, amelynek olvasása során az esztétikai tapasztalat egy semmi mással nem pótolható nyelvművészeti dimenziója nyílik meg az olvasó számára, mely során mély tudásra tehetünk szert a kortárs magyar próza világáról. A történelmi regény tanulmányozása szempontjából Bokányi Péter 2005-ben megjelent összefoglalója volt segítségemre, aminek segítségével beleláthatunk, hogyan alakult ki az évek során napjaink történelmi regénye.

A témával kapcsolatosan számtalan tanulmány és cikk készült. Gács Anna tanulmányában a regényt két véglet között helyezi el. Az írás kiemeli a főhős, Orsolya személyazonossági problémáit, véleménye szerint a műben „...egyetlen életrajzhoz többféle értelemben is több személyiség kapcsolódik, vagy legalábbis eléggé bizonytalan és törékeny annak a figurának a személyazonossága és önazonossága, akinek körülbelül nyolcvan évet kitevő történetéről olvashatunk”².

Kiss Noémi írása szerint a regény szimbolikus szerepbe rendeli a női szereplőket. A tanulmányban szó esik a történetbeli szimbólumok elrendezéséről, valamint a regényt végigkísérő tűzről. Ugyanerről a mindent átégető és elpusztító, a történetet elejétől fogva végigkísérő tűzről ír Margócsy István Margináliák című tanulmányában.

A hősnő identitáskereséséről, személyiséggel kapcsolatos problémáiról, valamint az elidegenedés folyamatáról Széplaky Gerda, Elek Tibor és Ördög Mónika írásaiban olvashatunk. Ezen írások segítenek a dolgozat témájának kifejtésében, a személyiség és test elkülönülése szempontjából fontos okok feltárásában.

---

² Gács 2003

I.FEJEZET

BEVEZETÉS A KORTÁRS MAGYAR PRÓZA ÉS TÖRTÉNELMI REGÉNY VILÁGÁBA

A hetvenes-nyolcvanas években változás lépett fel a magyar prózairodalomban. A magyar elbeszélő prózában egyre inkább megsokasodtak a művek, amit az irodalomkritika rendszerint prózafordulatként szokott emlegetni. Az újszerű és magas színvonalú regények, novellák és rövidtörténetek korszakának csúcspontjaként az 1986-os évet tekintik, tudniillik, ekkor jelent meg két nagyterjedelmű, minőségét tekintve is nagyformátumú mű: Eszterházy Péter *Bevezetés az irodalomba* című írása és Nádas Péter *Emlékiratok* könyve című munkája.

A Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Ottlik Géza és Mészöly Miklós által létrehozott prózahagyományhoz kapcsolódó szövegalkotási attitűdök közös alapjának az a nyelvfelfogás bizonyult, amely szerint a valóság nyelv által létrehozott konstrukció, s az irodalom ezen belül egy játékosan alakítható világ.³

A történelmi regény lévén betekintést nyerhetünk egy másik, idegen világba, annak magatartásmintái közé, monhatjuk: egy virtuális utazáson veszünk részt általa. Mindazonáltal a történelmi regény közvetítő szerepet tölt be az identitás és kollektív emlékezet között, felkelti a múlt illúzióját, elbeszéli a közösség történetét, és ezáltal létre is hozza, meg is erősíti azt.⁴

A magyar történelmi regény hitelességre törekvő, ennek megfelelően idézi fel az egykori nyelvallapotot, valamint a történetmondás során az elbeszélő a háttérben marad, nem utal közvetlenül a történelmi út és jelenkor közötti párhuzamokra. Ennek megújítójaként jelennek meg Spiró György történelmi példázatai.⁵

A kilencvenes évektől a történelmi regény egy új hulláma indul el: szerzőik nagyon különböző módon járnak el a múltreprezentáció és a példázatosság, valamint a történelmi kontextus megválasztása, a történelmi világ szövegszerű közvetítődése és hangsúlyozottan fikcionált megalkotása tekintetében. Ebben a tekintetben Rakovszky Zsuzsa *A kígyó árnyéka* regénye integratív hatáshatásokkal megőrzi a példázatos olvasás lehetőségeit.⁶

A 19-20.században a magyar irodalomban folyamatosan jelen van a történelmi regény hagyománya, így meghatározó a magyar epika történetében. „Kialakulása óta folyamatosan gazdagodik egy olyan szöveghagyomány, mely ugyan állandóan módosítja poétikailag nehezen

---

³ Szirák 2021: 80

⁴ Szirák 2021: 114

⁵ Szirák 2021: 114

⁶ Szirák 2021: 116

leírható konvencióit, de kijelöli, és történelmi regényként teszi olvashatóvá az irodalmi szövegek egy meghatározott csoportját.”⁷

A történelmi regényt meghatározza az az irodalomszemlélet, amely az irodalomnak a közösség, a társadalom, a nemzet életében kitüntetett szerepet tulajdonít. E felfogás szerint tehát a történelmi regény nemzeti, társadalmi, ideológiai tartalmak megjelenítője, közege annak, hogy rajta keresztül az adott közösség felé eljussanak bizonyos, a közösség életét meghatározó, ahhoz elengedhetetlen tartalmak.⁸ Ez az elvárás egészül ki a történelmi regénnyel szembeni másik évszázados követelménnyel: a történelem hiteles, tényeken alapuló bemutatásának követelményével.⁹

„A magyar történelmi regény a 20. század végéig tehát kettős – és egymással szemléletében, illetve irodalomtudományi módszertanában sok hasonlóságot mutató – elvárásrendben formálódott. A 20. század hetvenes, nyolcvanas éveiben tapasztalhatjuk alakulástörténetében a változás jeleit – szinkronban a magyar epika paradigmaváltásával. Ahogy a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején felértékelődik a nyelv szerepe a magyar epikában, tapasztalható a törekvés az eszközjellegű nyelvhasználatról való elfordulástól, úgy a történelmiként olvasott regények esetében is feltűnővé válik a nyelvnek mint történelmi regényt konstruáló tényezőnek a szerepe. S ezzel egyidejűleg felértékelődik a magyar regénynek az a rejtett hagyománya – például Szenkuthy Miklós, Hamvas Béla műveivel –, amely a 19. századi (történelmi) regényhagyomány lebontásában érdekelt.”¹⁰

---

⁷ Bokányi 2005: 4

⁸ Bokányi 2005:5

⁹ Bokányi 2005:6

¹⁰ Bokányi 2005:8

II.FEJEZET

RAKOVSZKY ZSUZSA ÉLETPÁLYÁJÁNAK ÉS MUNKÁSSÁGÁNAK ÁTTEKINTÉSE

„Nem tudjuk, hogy mibe születtünk bele, azt készen kaptuk. A cél az, hogy megtaláljuk mi ebben a mi feladatunk”¹¹- nyilatkozta Rakovszky Zsuzsa.

Dolgozatom tárgyát Rakovszky Zsuzsa A kígyó árnyéka című regénye képezi. A mű teljes áttekintése előtt elengedhetetlen megismerkednünk annak íróőjével, Rakovszky Zsuzsával.

Rakovszky Zsuzsa Kossuth-díjas író, költő, műfordító több évtizedes írói pályafutása alatt a magyar irodalom számos verseskötettel, regénnyel, műfordítással gazdagodott általa.

2.1.Betekintés Rakovszky Zsuzsa életpályájába

Az íróő gyermekkoráról tudnunk kell, hogy nagyon korán, mindössze egyéves korában elveszítette édesapját, Rakovszky Tibort (előbb jogászként tevékenykedett, majd a II. Világháború előtt Sopronba került, majd Budapestre, ahol először főispáni titkárként, majd miniszteri segédtitkárként tevékenykedett). Édesanyja, Szűcs Zsuzsanna, az íróő édesapjához hasonlóan Felvidéken született. Gépíróő, majd pénzügyi előadó volt. Édesanyja második férje, Rakovszky Zsuzsa nevelőapja szintén jogi egyetemet végzett.

Általános iskolai tanulmányait a ma már nem működő Színház utcai Zrínyi Ilona Állami Általános Leányiskolában végezte. Érettségit angol szakon szerzett 1969-ben, a Martos Flóra Gimnáziumban.

Rakovszky Zsuzsa első verselményei édesanyja felolvasásihoz kötődnek, aki különösen Arany János műveit kedvelte. Mindössze ötéves korában születtek első versei, ekkor még pársorosait édesanyjának diktálta le.

Az egyetemet Debrecenben kezdte, de végül magyar-angol szakos tanári diplomáját Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte meg.

A diploma megszerzése után először az akkori Állami Gorkij Könyvtárban (ma Országos Idegennyelvű Könyvtárként ismeretes) dolgozott, majd az ELTE angol tanszékének könyvtárában. 1982-1986 között a Helikon Kiadó szerkesztőjeként tevékenykedett. 1987-től szabadfoglalkozású író, műfordító. ¹²

---

¹¹ Állapotváltozások- Rakovszky Zsuzsa 70.születésnapjára

<https://kultura.hu/rakovszky-zsuzsa-allapotvaltozasok/?fbclid=IwAR3RKcw5CS4sP7XnyRX7kNoNHofOLT3Y6lqPJhzWucr3WcwHFSIW5QUEWQA>

¹² Digitális Irodalmi Akadémia: Rakovszky Zsuzsa https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/rakovszky-zsuzsa?fbclid=IwAR2vEkHs8f7k0ergcEn3e12OfChVRgWo4PloBSwvP_zDnr4TYa6lnTj3P4#eletrajz

2.2.Munkásságának sokszínűsége

A szülőváros, Sopron, meghatározó helyszíne a Rakovszky-műveknek. A szülői ház, a környező utcák, a lakás belső terei, de a tágabb környezet, például a Lőverek is több versben, novellában, regényben feltűnnek. A szülői ház a Torna utcában pedig nemcsak a gyermekkorában, hanem egész életében fontos hely: hosszas kitérő után 2003-ban költözött ide vissza.¹³

Rakovszky Zsuzsa első verseit Vas István címére küldte el, majd izgalommal telve várta kritikáját, mely végül igencsak kedvező lett. Első folyóiratközlése 1976-ban jelent meg az Új írásban. Vas István segítségével jelenhetett meg 1979-ben a pályakezdőket bemutató Madárúton című antológiában is. Strand című verséért 1981-ben Graves-díjat kapott.

Első verseskötete 1981-ben látott napvilágot Jóslatok és határidők címmel, egy évvel később pedig megjelent első fordításkötete, az ír népmeséket tartalmazó A megbabonázott puding című mű. Így indult el parhuzamosan a versírással műfordítói pályája is (leginkább angolszász szerzők alkotásainak fordításával foglalkozott).¹⁴

A költőnőt az „új érzelmesség” képviselőjeként is szokták nevezni, versesköteteit általános kritikai elismerés övezi.¹⁵ A fiatal költő élményvilágát értelmiségi létmódja határozza meg, nyelvezte és szókincse is ehhez idomul. A csak általa megélt és megélhető világot korszerű eszközökkel, erős hatású metaforákkal tárja elénk. Versvilága szuverenitásával és láttató képeinek mélységével válik vonzóvá az olvasók számára. Ami verseiben történik, az visszavonhatatlanul személyes, a belső eseménynek nem csupán megfigyelői, de résztvevői is lehetünk, ezáltal gazdagítja saját személyiségünket is.

Rakovszky Zsuzsa külföldön is ismertté vált az 1994-ben megjelent angol nyelvű kötete, a New Life által, amely Londonban jelent meg George Szirtes fordításában.

2006-ban jelent meg gyűjteményeskötete Vissza az időben címmel. A 2015-ben megjelent Fortepan című kötet múltunk közös emlékeire reflektál, míg a 2018-ban megjelent Történesek című könyv költeményei már inkább a jelen történéseire fókuszálnak.

---

¹³ Állapotváltozások- Rakovszky Zsuzsa 70.születésnapjára

<https://kultura.hu/rakovszky-zsuzsa-allapotvaltozasok/?fbclid=IwAR3RKcw5CS4sP7XnyRX7kNoNHofLT3Y6lqPJhzWucr3WcwHFSIW5QUEWQA>

¹⁴ Hetvenéves Rakovszky Zsuzsa költő

<https://www.kemma.hu/hazai-kultura/2020/12/hetveneves-rakovszky-zsuzsa-kolto?fbclid=IwAR3tGZRKIHe9LVMwm0VsVQa4v5ojoDL0GhQkRQPhWZnocq6nhQ4DRPFybXo>

¹⁵ Hetvenéves Rakovszky Zsuzsa költő

<https://www.kemma.hu/hazai-kultura/2020/12/hetveneves-rakovszky-zsuzsa-kolto?fbclid=IwAR3tGZRKIHe9LVMwm0VsVQa4v5ojoDL0GhQkRQPhWZnocq6nhQ4DRPFybXo>

A 2000-es évek elején a prózaírás felé fordul. Első sikerét a 2002-ben megjelent A kígyó árnyéka című nagyregény hozta meg, majd ugyanebben az évben ezért a fordulatokban gazdag történetéért Magyar Irodalmi Díjat kap. Következő regénye 2005-ben jelent meg A hullócsillag éve címmel. Újabb prózakötettel 2009-ben jelentkezik. A Hold a hetedik házban női sorsok, jellegzetes élettörténetek jelennek meg. 2011-ben jelenik meg VS című regénye, mely egy 19. és 20. század fordulójában élt nőnek született, de férfiként élő író, gróf Vay Sarolta/Sándor történetét mutatja be. 2014-ben újabb regénnyel jelentkezik, mely Szilánkok címmel jelent meg, és amely a történelmi Magyarország végnapjait dolgozza fel az 1890-es évektől az 1920-as évek közepéig. 2017-ben pedig családregeénnyel jelentkezik, mely a Célia nevet viseli.¹⁶

A Nemzeti Színház Tízparancsolat nevű drámapályázatára írja meg egyetlen drámáját A nyolcadik címmel. Gyermekeknek írt verseskötetét az Ismered-e? Fűvészkönyv gyerekeknek címmel publikálta 2007-ben.

Rakovszky Zsuzsa munkásságát több rangos díjjal is elismerték, többek között:

- Graves-díjat kapott 1980-ban,
- 1988-ban József Attila-díjat,
- Az év könyve jutalmat nyert az 1989-es évben,
- 1997-ben a Soros Alapítvány Alkotói Díját és a Magyar Köztársaság Babérkoszúja-díjat,
- 1999-ben Salvatore Quasimodo-díjat kapott,
- 2003-ban Márai-díjjal ismerték el,
- 2010-ben prózai és költői munkásságáért Kossuth-díjjal tüntették ki,
- 2015-ben Babits Mihály Alkotói Díjban részesült,
- 2016-ban Sopron díszpolgárává avatták,
- 2017-ben Hazám-díjat kapott,
- 2020 novemberében pedig a Városmajor 48 Irodalmi Társaság Életműdíjával jutalmazták.¹⁷

---

¹⁶ Hetvenéves Rakovszky Zsuzsa költő

<https://www.kemma.hu/hazai-kultura/2020/12/hetveneves-rakovszky-zsuzsa-kolto?fbclid=IwAR3tGZRK1He9LVMwm0VsVQa4v5ojoDL0GhQkRQPhWZnocq6nhQ4DRPFybXo>

¹⁷ Hetvenéves Rakovszky Zsuzsa költő

2.3. Rakovszky Zsuzsa helye az irodalmi kánonban

Rakovszky Zsuzsa a posztmodern irodalmi világának szerzője, így A kígyó árnyéka is posztmodern szövegnek tudható be, és ennek számos eszközét találhatjuk meg benne. Kígyó árnyéka egyszerre izgalmas történelmi színezetű sztori és intellektuálisan olvasható lélektani regényfolyam.¹⁸

Rakovszky Zsuzsa regénye kétségkívül jelentős, nagy regény, emlékezetes olvasmány, nagyszerű nyelven megírt, mesterien szerkesztett, izgalmas mű.¹⁹ Rakovszky már ismert költő volt, amikor 2002-ben kiadta első regényét, A kígyó árnyékát. A regény megjelenésekor nagy figyelmet kapott, főként pozitív kritikákkal fogadták, amelyek kiemelték mind a kötet lírikusságát, és prózai hagyományhoz való kötődését is. Kiss Noémi szavaival élve a szöveg: „általában az emlékező regény és annak magyar és nyugati irodalmi hagyományainak rétegeivel kommunikál.”²⁰

„Rakovszky kiváló műfordító, esszé- és prózát egyaránt pontosan, élvezetesen, gördülékenyen magyarít, a prózáírás tehát szakmája - még ha eddig nem gyakorolta is -, fordítás közben (akár akarta, akár nem) elsajátította a stílus, a szerkesztés, a hatáskeltés, a történetalakítás, a környezetrajz, a jellemfestés és minden hasonló ásatag (vagy klasszikus) elem csínját-bínját. És persze csak felsőfokon lehetne arról szólni, hogy mennyire ért a nyelvhez, a prózához is - regénye sehol nem „költőieskedik”, álom- és látomásleírásai (vagy a vízióknak tetsző, de a „valóságos” környezetet ábrázoló képek) inkább a pontosan meglett szavak, mintsem a halmozódó metaforák vagy hasonlatok sorozatai”.²¹ -olvashatjuk Kálmán C. György tanulmányában, mint az már a munkásságának áttekintéséből kiderült, Rakovszky Zsuzsa megannyi műfordításai során tökéletesen elsajátította a prózáírás technikáját, majd ezt a regényeinek megjelenésével be is bizonyítja számunkra.

Rakovszky Zsuzsa több síkon is eltávolítja a regény textusát a fikció szerint létező 17. századi önéletírás szövegétől. A története egy olyan posztmodern világba kalauzol el bennünket, ahol a jelölő és a jelentés kapcsolata csupán esetleges: az apa-nevelő-apa-férj lexémák jelentéstartalma összemosódik; a "prostituált" becsületesebb játékot űz, mint a "tisztességes" polgárasszony; az anya csak azért lett anya, mert nénje éppen abba a városba ment férjhez, melynek fogadójába az apa betért; Lócse lehet Leutschau is és Orsolya is Ursula vagy másik Orsolya.²²

---

¹⁸ Kapus 2009:31

¹⁹ Kálmán C. 2002

²⁰ Kiss 2002

²¹ Kálmán C. 2002

²² Kapus 2009:32

Az író regényéért, A kígyó árnyékáért Magyar Irodalmi Díjban részesül. A könyvet azóta két nyelvre is lefordították: az egyik ezek közül az olasz (2004-ben), a másik pedig a német (2005-ben).

Rakovszky Zsuzsa hősnőjét egyes szám első személyben szólaltatja meg, így indít: „Írtam ezeket én, Ursula Binder, született Ursula Lehmann, vénségemnek és nyomorúságomnak napjaiban, az Úrnak 1666-ik esztendejében, igaz lelkiösmeretem szerint elmúlt életemnek, kiváltképp gyermek- és ifjúkoromnak dolgairól.”²³ Ebben közli az elbeszélés személyét, a megírás idejét, meghatározza az eseményekkel kapcsolatos várható alaphangulatot, valamint a szöveg keletkezésének régiségére is felhívja a figyelmet.²⁴ Eme mondat elolvasásakor az író és olvasó között egyfajta bizalmon alapuló szerződés kötődik, ahol az olvasó figyelembe veszi, hogy egy fikatív, történelmi önéletírást olvas, az író pedig vállalja, hogy mind a műfaji, mind a poétikai kötelezettségeknek eleget tesz majd. A következő mondattal viszont új bekezdést indít, mellyel módosítja az előzőleg megkötött olvasási szerződést. Így indít: „Emlékszem, mindig szerettem nézni a tüzet.” Ez a mondat már modern érzékiségről árulkodik. A irodalmi szerepjáték révén a XVII. századi narrátor álarcából mai hang, modern érzékiség szólal meg, mindez mai nyelven.²⁵

Mindezek mellett láthatjuk, hogy az indító mondatban megjelenik a mű egyik szimbolikus főmotívuma, a tűz: „... mindig szerettem nézni a tüzet.”²⁶ Láthatjuk, ez a tűz szinte az egész regényen keresztül kísérne minket. Margócsy István írásában így olvashatunk erről: „...mintha mindvégig ugyanilyen nagy emésztő tűz lobogna, mind kívül, a város, a történelem, a háborúk eseményeiben, mind pedig belül, a szereplők lelkében és viselkedésében: mindenütt, szakadatlanul, állandóan és megmagyarázhatatlanul ég a szenvedély, a vágy, a kívánság, a bűn és a harc tüze, s a lángok forróságától és pusztításától sem kívül, sem belül nem található s nem is kereshető sehol menedék.”²⁷

Gyermekkori tűz emlékével kezdődik a regény, majd cselekményét és bonyodalmát is hatalmas tűz oldja majd meg. A regény szinte minden jelenetét mintegy átégeti a tűz jelenléte. Ez a motívum, mondhatjuk az egész regényre kiterjedő motívummá válik. A regény hősnője szintén kínok és vágyak tüzében ég, miközben átnyújtja számunkra saját emlékeinek tüzét. Láthatjuk továbbá, hogy minden olyan szereplő, aki valamilyen – ártatlan vagy épp bűnös – kapcsolatba kerül a főszereplővel, ugyanilyen lángok vonzásába kerül.²⁸

---

²³ Rakovszky 2002

²⁴ Radics-Doboss 2002:1613

²⁵ Radics-Doboss 2002:1614

²⁶ Rakovszky 2002

²⁷ Margócsy: Margináliák

²⁸ Margócsy István: Margináliák

„Egy irodalomtörténeti koncepció szerint a XVII–XVIII. századi memoáriródmunka magyar nyelvű regény közvetlen előzménye. Rakovszkynál az előzmény eredményé lép elő, maga a regény, mely egy hangban egyneműsíti a narratív és dialogikus részeket. A XXI. század eleji könyv ilyen módon is felidéri a régiséget, egy lehetséges választ adva arra a kérdésre, hogy az elbeszéléstechnikai kísérletek és újítások után mit tehet még a próza. Mintha valamennyi lehetőségnek, változatának végigpróbálása után a regény visszatérne technikai fejlődése kezdeteihez, egyúttal meséjében és hős-elbeszélő fikciójában ugyanahhoz a XVII. századhoz.”²⁹ - olvashatjuk Radics Viktória és Doboss Gyula írásában.

„A kígyó árnyéka a történelmi regény vallomásos-önéletrajzi (tehát a nagyobb közösség helyett az egyénre fókuszáló) változatát alkalmazza, de úgy, hogy a középpontba nem hőse szellemi fejlődését helyezi, hanem megszünteti test és lélek hierarchiáját, vagyis a hős testi tapasztalatait (szexualitás, terhesség, betegségek, öregedés) a belső folyamatokkal egyenrangúan ábrázolja. A regény az autobiografikus fikciót ezen felül a Bildungsroman egyes jellemzőivel, továbbá a – historiográfiával szemben is megfogalmazott – mikrotörténet-írásra vonatkozó igénnyel, valamint az irodalom (és a kultúratudományok) feminista belátásaival egyesíti.”³⁰ -írja Melhardt Gergő szócikkében.

Rakovszky regénye hatalmas intellektuális gazdagsággal bír, hiszen megnyitja saját korának tudását, és mindezt kitágítja a múlt felé. A regényt Gács Anna szavaival élve: „átitítja a személyiségről, az önazonosságról, a lélekről, a nőkről és a férfiakról, a szerelemtől szóló tudás 21. századig tartó története, s ezen belül is a szépirodalom tudásáé a személyiségről, az önazonosságról, a lélekről, a nőkről és a férfiakról, a szerelemtől.”³¹

Rakovszky Zsuzsa a legtöbb kritikában, tanulmányban és cikkben elismerésben részesül. Kiss Noémi tanulmányában így ír róla: „A kígyó árnyéka kifinomult szerkezet, pontos, kimért, minden láncszemében eltervezett könyv. ...Rakovszky Zsuzsa regénye nem kizárólag a kortársakkal, hanem általában az emlékező regény és annak magyar és nyugati irodalmi hagyományainak rétegeivel kommunikál, velük valamilyen társas viszonyba helyezhető.”³² Kálmán C. György cikkében a következőket olvashatjuk: „Rakovszky Zsuzsa regénye kétségkívül jelentős, nagy regény, emlékezetes olvasmány, nagyszerű nyelven megírt, mesterien szerkesztett, izgalmas mű.”³³ Margócsy István pedig így vélekedik a műről:

---

²⁹ Radics-Doboss 2002: 1624

³⁰ Melhardt 2002

³¹ Gács 2003

³² Kiss 2002

³³ Kálmán C. 2002

„Rakovszky Zsuzsa nagyon szép és nagyon kemény lírai regényt írt; nagyon mély filozófiai és erkölcsi problémákról, nagyon erős eredményekkel.”³⁴

Györffy Miklós cikkében is hasonlóan pozitív vélekedés fogalmazódik meg a történetről: „A kígyó árnyékában is a szó szüli a valót. A szó itt a nyelvileg szintén nagy műgonddal megformált elbeszélő szólam. Orsolya annyira elidegenedett saját kilététől, hogy tulajdonképpen bárki lehetne már, akár az a boszorkány, akit a környékbeli gyerekek rothadt almával dobálnak meg, akár az a 21. századi író, aki nagy tárgyismerettel és empátiával behelyezkedve életébe, de ugyanakkor távolságot is tartva tőle megírja helyette azt, amit ő nem tudott volna megírni.”³⁵

Végezetül Gács Anna szavait idézném: „Saját korának tudását látványosan megnyitja, kitágítja a múlt felé, de nem imitálja, hogy képes volna megfelekedni róla. Nem utolsósorban az időkezelésnek, múlt és jelen kapcsolatának könnyed nagyvonalúsága miatt bírhat Rakovszky regénye bámulatos intellektuális gazdagsággal.”³⁶ Meglátja a regény különlegességét, miszerint a mű: „történeti nőregény-típus, mely egy fiktív történeti nőfigurán keresztül tematizálja a nemek társadalmi státusának előtörténetét, s melynek a magyar irodalomban alighanem A kígyó árnyéka ezeddig az egyetlen képviselője.”³⁷ Rakovszky Zsuzsa pedig, mint képviselő, már beírta magát a nagykanon könyvébe, és mind regényével, mind versesköteteivel az író már életében megtalálta saját medrét.

2.4.A kígyó árnyéka című regény helye az irodalmi kánonban

Rakovszky Zsuzsa regénye egy ezidáig költőként ismert, de ekkorra íróvá vált szerző műve. Kritikusai és a ma született értelmezések is egyaránt a történelmi regény megújítására tett, az ezredforduló környéki nagyszabású kísérletek között helyezik el a művet.

„Rakovszky Zsuzsa regénye nem kizárólag a kortársakkal, hanem általában az emlékező regény és annak magyar és nyugati irodalmi hagyományainak rétegeivel kommunikál, velük valamilyen társas viszonyba helyezhető. Bizonyos szempontok szerint éppúgy beszél a könyv főhőse, Ursula Binder Bethlen Kata nyelvét, mint a Színek és évek emlékező idős asszonyáét. De áthallik Jókai, Eötvös, Kemény és persze az egykori kedvelt romantikus melankólia, a szenvedésbe torkolló tizenharmadik századi angol regények nőiesen kegyetlen hangulata, ahol

---

³⁴ Margócsy István: Margináliák

³⁵ Györffy 2003

³⁶ Gács 2003

³⁷ Gács Anna 2003

az „én” másoknak kiszolgáltatott, valami titok és sorsszerűség vezeti az eseményeket. Bizonyos tekintetben A kígyó árnyéka azonban egyedülálló, még akkor is ha különös viszony érezhető benne a klasszikusokhoz. Független, önmagát a hagyomány újítójának tekintő könyvvel találja szembe magát olvasója.”³⁸

2.5. Címválasztás

Ahogy Tarján Tamás fogalmaz: „A címválasztás: istenkísértés”.³⁹ Nem csupán azért, mert első ránézésre inkább a bűnügyi regények világában helyeznénk el, hanem mert egyszerre két nehezen kezelhető szimbólumot is kontextusba hoz. „A kígyót általában a tradíciók a Holddal, az éjszakával, a sötétség birodalmával hozzák kapcsolatba. A cím második része az árnyék – ennek pedig már eleve velejárója a sötét. A képi valóságtól a tudati automatizmus elég könnyen vonhatja el az átvitt árny-jelképeket: a halál, a halottság, az élőhalottság emblematikáját; az égő benső, lelki fénytelenységének, otthontalanságának rettenetét; a megfejthetetlen titkok nyomasztó riadalmát; a megfoghatatlanságot.”⁴⁰

Orsolyának szembe kellene néznie saját árnyékával és átlépni azt a kígyó árnyékával együtt mindahhoz, hogy újra szabad életet élhessen. A legnagyobb árnyéket Orsolya leánykori neve veti, ugyanis mostohaanyját, akivel egyazon néven osztozott, úgy földelik el, mintha nem a mostohaanya, hanem nevelt lánya hunyt volna el. Így Orsolya ezután halott nevelőanya életét éli tovább: „jó darabig nem bírtam elfordítani a szememet, mert ez állott rajta: „Ursula Lehmann”, az a név, amelyet odáig való földi életem tizenhét éve alatt viseltem.”⁴¹ „Ezzel a szerepbe-törődéssel eladta a lelkét az ördögnek. El- vagy odaadta az árnyékát, hiszen ő maga ekkortól nem lévén (már feleség Ursula Lehmann lévén), árnyát sem tudhatja a sajátjának. Az árnyéklét mégis öreg napjaiig kíséri azt, akinek nyomában nem a maga árnyéka jár.”⁴²

---

³⁸ Kiss 2002

³⁹ Tarján 2002

⁴⁰ Tarján 2002

⁴¹ Rakovszky 2002

⁴² Tarján 2002

2.6.A regény nyelvezete

„Öregségemben gyakran múlatom az időt olvasással, s megvallom, nem is mindig lelkem s elmém épülését szolgáló, kegyes olvasmányokkal, hanem holmi széphistóriákkal, asszonycsúfolókkal s egyéb hiábavalóságokkal is.”⁴³

Rakovszky Zsuzsának, mint az ismeretes, Ursula Lehmann megalkotójának, olyan nyelvezetet kellett megalkotnia hősnője életanyagához, amely egyaránt megfelel a korabeli széphistória elbeszélői stílusának, valamint egy olyan női hangnak, amely élményeit és emlékeit a babona mitikus képeiben dolgozza fel. A regényben a közelmúlt jelen idejű, az emlékező én nyelvmegformálásában alig akad távolság múlt és jelen között. A múlt minden eseménye a jelen intenzitásával történik.⁴⁴

A regény nyelvezete különösen gazdag vizuális elemekben, hasonlatai még az elvont dolgokat is tapinthatóvá teszik⁴⁵: „...a sárga fény, mint valami rosszul megtűzött, súlyos hajfonat, kizuhan a nyíláson és végigömlik a konyha földjén. Homályosan úgy éreztem, mintha a tűz valamely idegen világból közénk származott, nagy hatalmú lény volna, amely csak tetteti a meghunyászkodást, és bár színleg hajlandó ideig-óráig szolgálni bennünket, fölforralni a levesünket és megsütni a kenyerünket, bármelyik percben mást gondolhat, és kimutathatja igazi természetét.”⁴⁶

A regény sajátos, jelzésértékűen archaizáló, metaforákban és hasonlatokban gazdag nyelvet használ. A történet ideje és helye a regény folyamán mindvégig meghatározott. „Orsolya önéletírásában a cselekmény történeti idejéhez képest anakronisztikus, a 20–21. századi gondolkodásra jellemző, elsősorban antropológiai és pszichológiai kérdések is megjelenjenek a korra jellemző pietikus és babonás gyakorlatok mellett. Meglepő lehet, hogy az elbeszélő, akinek életét közösségi szinten a reformáció politikai vitái és harcai alakítják, teológiai magyarázatok helyett pszichoanalitikus álomfejtésekkel operál, ám a regény nyelve, annak különböző rétegekből összegyúrt terminológiája és az adott szöveghelyek valódi dramaturgiai funkciója ezeket az anakronizmusokat nem önellentmondásként vagy belső konfliktusként jelenítik meg. E kidolgozottság fényében ugyanakkor következetlennek tűnik az a mód, ahogyan a regény a nyelvi különbségeket kezeli, azaz, hogy ezekre nem reflektál: szereplői hangsúlyosan német ajkú polgárok, a városi közegek általában kevert nyelvűek, ám a szöveg a városneveket (Ödenburg, Güns) és egy-két párbeszédet kivéve mindent magyarul

---

⁴³ Rakovszky 2002

⁴⁴ Kiss 2002

⁴⁵ Vallasek 2003

⁴⁶ Rakovszky 2002

közöl. Az sincs egyértelművé téve, hogy a fikció szerint mely nyelven születik az olvasható szöveg.”⁴⁷

2.7. Motívumok a regényben

„Az elbeszélésbe beleszótt mágikus, mitikus, mesebeli és álommotívumok, mint a hímzőfonal szálai és színei, behálózzák az egész regényt.”⁴⁸ - olvashatjuk Radics Viktória és Doboss Gyula tanulmányában. A regényben nagy számban találhatunk álomelbeszéléseket, amelyeknek motívumai szintén gyakran mitikusak. Az álmok kérdésessé teszik az elbeszélés valóságossága és a fikció közötti viszonyt.⁴⁹

Az álmok mellett nagy számban megtaláljuk a regényben a tűz és a kígyó motívumait. A kígyó motívumával már a regény címében is találkozhatunk. A kígyó kép a szöveg legkülönbözőbb helyein bukkan fel, egyrészt a veszély jelentését hordozza, másrészt a halál árnyékaként is értelmezhető. A kígyó szimbólum értelmezése a történet során folyamatosan változik: jelen van kiszámíthatatlan veszélyként, vagy épp ugyancsak kiszámíthatatlan érzelmként jelenik meg⁵⁰: „Szokásuk az éretlen és értetlen elméknek mindenféle gyermeki dolgokra vagy csupán a gyanúságra is fellobbanni, s ha ilyenek vagyunk, alig is különbözünk az okatlan állatoktól, s olyanok vagyunk, mint a medve, mely a fehér gyolcsra, vagy az áspiskígyó, mely tulajdon árnyékára minden ok nélkül felindul,...”⁵¹. Ezután Bocskay egyik hajdúja jelenik meg kígyó formájában, amikor megpróbál erőszakot tenni Orsolyán: „...e hosszú, hús és csont nélkül való, lapos árnykezek mindjárt elindulnak, végigszaladnak hátam mögött a pókhálós falon, s mint valami test nélküli, hajlékony, fekete kígyók, bekúsznak rejtekhelyemre, a főveny fala mögé, hogy ott a hajamba markoljanak vagy a torkom köré kulcsolódjanak.”⁵² Később a Szent Iván éji mulatságon találkozhatunk újra a kígyó motívummal, de maga Orsolya sem tudja eldönteni álmodott-e vagy valóságot: „S az vajon csakugyan megtörtént-e, hogy egyszer csak nem messze onnét, ahol feküdtem, megrezzen a fű, s egy nagy kígyó vonszolta el mellettem vaskos, gyűrűs testét a földön, olyan közel, hogy felső karom beleborzongott hideg, pikkelyes bőrének érintésébe? És vajon csak álmodtam-e azt is, hogy a kéz, amely az imént még a vállam gömbjét dédelgette, kinyúlt a sötét fű közé,

---

⁴⁷ Melhardt 2002

⁴⁸ Radics-Doboss 2002:1618

⁴⁹ Kálmán C. 2002

⁵⁰ Vallasek 2003

⁵¹ Rakovszky 2002

⁵² Rakovszky 2002

megragadta a kígyót és elhajította messzire a bozótba?”⁵³ Akkor is jelen van a kígyó motívuma, amikor Orsolya megválk korábbi énjétől, hogy aztán mostohája életét élje tovább: „magam mögött hagyva Lázárfalvát, benne a templomkerttel s a kertben a sírral, amely fölé az én nevemet vésték, s a házat, ahol mint kígyó a levedlett bőrét, otthagytam addigi mivoltomat, hogy egy halott bőrbe bújjak, s az ő életét éljem tovább, mint azok a hazajáró lelkek, akik eleven testben keresnek új lakhelyet maguknak, csak éppen énnekem a magam testében kellett életre támasztanom a holtat, s abban kellett egy idegen léleknek és emlékezetnek helyet szorítanom a magamé mellett...”⁵⁴

A kígyó teljes testi valójában is megjelenik, amikor Orsolya már belefárad apjával való harcba és saját halálát kívánja, viszont ez sem hozza el számára a remélt megváltó halált:⁵⁵ „száraz levelek közt kicsi, fekete kígyó emeli a magasba keskeny, pikkelyes fejét, s halványsárga karikával övezett ragyogó szemével engem néz. ... A lassan alászálló nap végső sugarai oly hosszan elnyújtóztatták árnyékát az aranyos fénnel izzó gyepen, hogy fejének kissé kiszélesedő árnyképe ráhullott csupasz lábfejemre. Dermedten álltam, várva, hogy árnyéka után az eleven állat testének hidegét s fogának marását is ott érezzem csupasz bőrömön, a kis fekete féreg azonban, ..., közönyösen elfordította rólam a tekintetét, mintha eldöntötte volna, hogy semmi hasznomat nem veheti, s eliramlott a fű közt.”⁵⁶

„A kígyó tehát a kényszerű megújulás, a változás és az erotika jelölője. Ahányszor feltűnik, annyiszor módosul a jelentése.”⁵⁷

„Csak álltam ott megbűvölten, s tekintetemet nem tudtam levenni a lenti rémületes látványról, ahogyan a tűz, mint valami hatalmas, csontok és szilárd körvonalak nélküli, alakját szüntelenül változtató állat, táplálékát előbb körbefolyta, mintegy fölvette annak alakját, mielőtt emészteni s önmagába olvasztani elkezdte volna.”⁵⁸ A mindent elpusztító tűz szintén visszatérő motívum a regényben. ⁵⁹ „A regény egy gyermekkori tűz emlékével kezdődik, cselekményét és bonyodalmát hatalmas tűz végzi be és oldja meg, a történelmi konfrontációk „természetesen” felégetik a normális életteret, a mindennapi társadalmi élet folyamatának megszakadása, a szerelmi katarzis egyszerre extatikus és önreflexív aktusa Szent Iván tűzének fényében ragyog fel, a visszaemlékezés (azaz maga a regény) pedig folyamatosan gyertya lángja mellett játszódik vagy íródik: a szövegnek szinte minden gesztusát, a narratíva szinte minden jelenetét

---

⁵³ Rakovszky 2002

⁵⁴ Rakovszky 2002

⁵⁵ Vallasek 2003

⁵⁶ Rakovszky 2002

⁵⁷ Kiss 2002

⁵⁸ Rakovszky 2002

⁵⁹ Vallasek 2003

mintegy átégeti a tűz jelenléte – olyan motívum ez, mely szinte az egész regény történetének és szemléletének szimbólumává növi ki magát. Rakovszky „tüze”, folyamatos jelenlétével, éltető és romboló jelenlétével, egy remek írói trouvaille következtében, egyszerre lesz az „ábrázolás” tárgya és eszköze.”⁶⁰

---

⁶⁰ Margócsy: Margináliák

III.FEJEZET

NŐI SZEREPLŐK A REGÉNYBEN

Sejtelmes feladat elé nézünk, amikor megpróbáljuk megfigyelni Rakovszky Zsuzsa A kígyó árnyéka c. regényének szereplőit, és feltárni az őket összekötő szálakat és viszonyokat. A regény szereplői folyamatosan feltűnnek, majd egyszer csak örökre eltűnnek a regényből, ahová a későbbiekben még utalások szintjén sem térnek vissza. Bedecs László szavaival élve: „Így jár Hanna, az első cseléd, Dorkó, a barátnő, így a sokáig oly fontos keresztanya, és részben Niki is, aki azért az apa féltékenysége miatt nem tud teljesen eltűnni a szövegből. ...De túlságosan elnagyoltnak, hogy ne mondjam, átgondolatlanak tűnik például Orsolya mostohaanyja szolgálójának, Erzsóknak a kiírása vagy inkább kifelejtése a történetből. Erzsók a mostoha megjelenésétől úgy van említve a szövegben, mint aki elválaszthatatlan gazdasszonyától, és akihez az is mindennél jobban ragaszkodik. Megbeszéljük a legféltettebb titkaikat is, együtt mennek a fürdőhelyekre, egyszóval szoros szövetséget alkotnak a férj, azaz Orsolya apja és Orsolya ellenében. Mégis, amikor a család Lőcséről a mostoha számára oly végzetes úton Ödenburgba – és ha a magyar elnevezések következetességéért emeltünk szót: a későbbi Sopronba – indulnak, Erzsók már nem tart velük, nem tudni, miért. Az elbeszélő megfélekedezik róla, ami a későbbiekben, azaz az elhunyt mostoha és Orsolya személyiségcseréjét és ennek titokban tartását kétségkívül megkönnyíti, a szöveg koherenciáját viszont jelentősen csökkenti.”⁶¹ Ebben az elrendezésben úgy tűnik, mintha a regény és nem az önéletrajz szerzője döntene egyszercsak úgy, hogy kivesz a történetből egy-egy olyan szereplőt, akinek a története még nem teljesen lejátszott. Ezt Orsolya egyszer észre sem veszi, máskor pedig röviden nyugtázza egy-egy szereplő eltűnését a történetből: „Hogy Dorkóval mi történt, azt soha nem tudtam meg, mert őneki nemhogy további sorsa, de még a létezése sem volt ismeretes azon személy előtt, akitől a hírt hallottam.”⁶²

A történetben több különböző szereplőt is megtalálhatunk: találkozhatunk vénlánnyal, meddő nővel, lányanyával, bábaasszonnyal, tudós nővel egyaránt. Az elbeszélő a környezetében előforduló embereket nem csupán pszichológiai, hanem pszichoanalitikus érzékenységgel, éleslátással és tudással ábrázolja. A regény központi szereplői – az anya, az apa és mostoha – hosszabban vannak tárgyalva a regényben, róluk összetett képet kapunk az olvasás során. A többi szereplőt - a mellékszereplőket – kevesebb jellemvonással láthatjuk, de szintén mélységükkel és ellentmondásos vonásaikkal együtt kapnak helyet a történetben. „Az elbeszélő reflektáltan viszonyul mindenkihez, ábrázolása finoman sugalmazott interpretáció is,

---

⁶¹ Bedecs 2003: 113-114.

⁶² Rakovszky 2002

anélkül, hogy ez tudós pszichologizálásba menne át. A viszonyok elemző láttatása csakúgy egyszerűsítéstől mentes, árnyalt és ellentmondástűrő. Az elbeszélő önismerete is bámulatos: pszichoanalitikus nyelven szólva nem azé, aki analizálja magát, hanem azé, aki már ki van analizálva, és az élettörténetét rejtett összefüggéseiben átlátja.”⁶³ – olvashatjuk Radics Viktória és Doboss Gyula tanulmányában.

3.1. Nők az irodalmi kánonban és Rakovszky Zsuzsa regényében

„Hogy egy író melyik nemhez tartozik, az nem helyzeti vagy élettani tény, hanem dominálónan irodalmi különbség. Irodalomtörténetek, antológiák és vitairatok rendeződnek ezen elv szerint: vannak romantikus írók, realisták, naturalisták, kollektivisták – és vannak nők. Vannak fiatalok, öregek, klasszikusok és forradalmárok – és vannak nők; van francia, angol, amerikai, japán és héber irodalom és van nőirodalom. A történelmi fejlődés kétségkívül eldöntötte, hogy a nő nem pusztán nőténye a homo sapiens-nek, mint az állatfajnál általában, hanem külön species. Különösképpen, mikor irodalmat művel, egészen különálló fajtaként kezelendő, külön elvek, követelmények és szempontok szerint kell megítélni.”⁶⁴ Ezzel az idézettel kezdeném a nők irodalmi kánonban való elhelyezését, viszont le kell szögeznünk, hogy ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy a nőírók esetében lejjebb kellene tenni a léctet.

„Az író(nő) szövegei nőalakjainak sikertelen életén keresztül nyugtázza azt a „sorsszerűséget”, amely a modern irodalomelméleti kutatások egyik központi kérdésévé vált: miként konstruálódik a nő mint szubjektum, a női szubjektum, mint beszélő és mint cselekvő, valamint hogy miképp jön létre a nők megszólalásának a lehetősége.”⁶⁵

Rakovszky regényében nagyobb hangsúlyt fektet a női lét problémájára, melynek a legfőbb oka, hogy a főszereplő, Orsolya – a kor szokásainak megfelelően - szinte kizárólagosan a nők közösségében neveltetik. Így a regényben élesen elválik egymástól a női és férfivilág, a kettő közötti kapcsolatot csupán a szerelem vagy a házasság jelenti. „Az átjárhatatlanság kétirányú: a férfiak ugyanúgy nem értenek „a női dolgokhoz”, mint fordítva: ennek legbrutálisabb példája, amikor a vajúdó Orsolya apja nem bírja tovább nézni lánya szenvedéseit, ám patikustudományából mindössze arra futja, hogy egy nagy adag ópiummal elcsendesítse. Akárhova veti az élet Orsolyát, mindig nők adják kézről kézre: az anyja, öreg cselédjük,

---

⁶³ Radics- Doboss 2002: 1616

⁶⁴ Török 1932

⁶⁵ Sági-Varga 2009

Susanna, keresztanyja, anyja halála után a házvezetőnő, távolabbi és közelebbi nőrokonok sora, cseléd lányok, barátnők és a többi. Az a tudás, amit Orsolya a világról szerez, ennek megfelelően jellegzetesen női tudás (gyerekcsinálással és abortusszal, a férfiak megbűvölésével, a férjhez menéssel és a háztartással kapcsolatos), és mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy szinte teljesen haszontalannak bizonyul élete során.”⁶⁶

Orsolya a női közösség alapelveinek való megfelelésben nem jeleskedik, ügyetlenkedik a női munkákban, a történet egyes részeiben pedig láthatjuk, hogy ezekhez az elvárásokhoz eléggé kritikusán viszonyul: „...későbbben is gyakran tapasztaltam, hogy az asszonyok ellenséges szemmel méregetik azokat a társaikat, akik kivonják magukat az asszonyi lét törvényei alól, nem igyekeznek örökké mások kedvében járni, s tulajdon érzéseiket és gondolataikat nem rejtik el vigyázatosan a világ elől. A legtöbb asszony úgy tesz, mintha az efféle viselkedés valamiféle arcátlan elbizakodottság lenne, amelyet az ő hivatása megtörni, és az elbizakodottat a maga megszabott helyére visszakergetni.”⁶⁷A továbbiakban Gács Annát idézném, aki tovább fejtegeti a témát: „A „normális” női szerep már akkor sérül, amikor apja kitanítja a gyógynövények használatáról - ez az egyetlen olyan tudás, amit nem a nők hagyományoznak rá, ám ebben sem leli sok örömét végül: csak a társadalom perifériájára szorított női szerepben, boszorkányként gyakorolhatja a tilosban eltanult mesterséget. Az apával folytatott vérfertőző viszony végképp felborítja életében a női lét rendjét. A szerepek konfliktusa egyetlenegyszer oldódik fel, a regény utolsó, megrendítő álmójelenetében, amikor Orsolya apja csecsemő nagyságúra zsugorodott testét a karjaiba veszi, és kimenekül vele a városból. A képzelet kibékíti egymással a leány, a feleség és az anya szerepét.”⁶⁸

3.2. Anyaszerepek a regényben

„Megléhetősen ambivalens az anya szerepe a regényben, hisz néha szinte fölösleges, nem kívánatos személyként tűnik fel a múltból, máskor pedig vigaszt adó, szerető édesanyaként. A könyvben gyakorlatilag csak a hiánya van jelen az igazi szülőanyának, így folyamatosan metaforikus pótlékot kapunk: a hiátust az anya alakjára kihegyezett álmok, valamint újabb és újabb anyafigurák igyekeznek betölteni Orsolya életében.”⁶⁹

---

⁶⁶ Gács Anna 2003

⁶⁷ Rakovszky 2002

⁶⁸ Gács Anna 2003

⁶⁹ Kapus 2009:58

A legnagyobb hatást a főszereplő, Orsolya életére nevelőnője, Susanna teszi, mivel ő részt vesz a gyermek Orsolya világvilágának kialakításában. Egyféle összekötőkapocsnak is mondhatjuk Susannát, hisz ő dajkálta Orsolya édesanyját is, különös, misztikus meséivel pedig örökre nyomot hagy Orsolya lelki világában. Susanna meséi különös világokba kalauzolják el a kislányt: szellemek, boszorkányok, „a lápon, a fák odvában vagy földmélyi barlangokban tanyázó lidércek”⁷⁰, valamint gonosz tündérek világába. Susannának mindig akadt egy-egy félelmetes története valamelyik ismert városbeli személyről. Kiváló tehetsége volt ezeknek a történeteknek az előadásához, legalább annyira figyelt a külsőségekre is, mint a történeteinek tartalmára: „Sötét, düledt szeme ilyenkor jelentőségteljesen fölillant, tekintete mereven és szúrósan szegeződött hallgatóira. Szürkülő fűrtjei kiszabadultak főkötője alól, és ahogy a tűzhely fénye alulról megvilágította ráncos orcáját, csapzott hajával, horgas orrával s árnyékos szemgödreivel mintha maga is egy lett volna azon boszorkányok közül ...”⁷¹ „Susannát, a boszorkányt, aki⁷² „mintha maga is igyekezett volna táplálni bennünk a hitet, hogy titokzatos erővel cimborál, és mindenféle titkos tudományok tudója”⁷³ pozíciójához illő szélsőséggel kezeli a nőközösség: tartanak tőle, s óvják tőle gyermekeiket, titokban pedig tisztelik tudását, s kikérik tanácsait. Orsolya megöregedve nem lesz oly szerencsés, mint korai tanítója: őt is boszorkánysággal vádolja a szóbeszéd, ám ő nem áll egy család védelmében hűséges szolgálóként, ő szabad préda lesz az utcabeli gyerekek számára.”⁷⁴

A következő női szereplő Heléna asszony, aki Susanna utódja volt. Neki már egészen más szerepe volt Orsolya életében, mint Susannának. Orsolya így beszél róla a regényben: „Ez a Helena asszony azután csakugyan igen ügyes, rátermett teremtésnek bizonyult, ha talán nem is túlságosan gondosnak vagy lelkiismeretesnek. Rövidesen egészen megkedveltem, mert szinte minden nyűgös házi teendőtől megszabadított, s ha néha tessék-lássék mégiscsak belefogtam valami effélébe, amint észrevette, mindjárt kikapta a kezemből, amivel éppen foglalatostkodtam, mondván, csak elpiszkolom vele a szép, tiszta ruhámat. ...Igazából Helena asszony apámmal is úgy bánt, mint valami nyűgös kisgyermekkel: minden kívánságát aggályosan tiszteletben tartotta, étkét a lehető legnagyobb gondossággal készítette, s valahányszor főfájásra vagy egyéb rosszullétre panaszkodott, igyekezett minden módon a kedvében járni.”⁷⁵

---

⁷⁰ Rakovszky 2002

⁷¹ Rakovszky 2002

⁷² Kapus 2009: 59

⁷³ Rakovszky 2002

⁷⁴ Kapus 2009: 59-60

⁷⁵ Rakovszky 2002

Helena gondoskodó feleség és anya szerepét egyaránt betölti Orsolya és édesapja életében, hatása Orsolyára nem olyan erős, mint elődjéé, Susannáé volt: „...azok közé a derűs, lagymatag kedélyű, de rosszindulat nélkül való emberek közé tartozott, akik mindenekfelett önnönmaguknak akarnak jót ugyan, de nemigen akarnak rosszat másoknak sem, legalábbis addig nem, amíg azok nem keresztezik valamely szándékuk.”⁷⁶ Helena azt a tradicionális asszonytípust képviseli, aki odaadással szolgálja az urát, és ezért a szolgálatért a jutalma végezetül maga a szolgálat lesz. Egy ilyen asszony vágyát nem nehéz kielégíteni: „...az ő macskatermesztével, úgy tetszett, e szűrszabóban végre megtalálta azt a meleg kályhát, amely mellett biztonságban és tisztos jólétben sütkérezhetett holta napjáig.”⁷⁷ Búcsúzásakor Orsolyát is erre az útra terelné:⁷⁸ „– Hát nem jobb lett volna mégis hozzámenni ehhez a Langhoz? ... Az ember, míg fiatal, azt hiszi, válogathat, pedig bizony megeshet, hogy még olyat se kap azután! ...”⁷⁹

Heléna útja viszont nem lehet Orsolyáé. Orsolya is tudja ezt a kezdetektől fogva: nem illik bele a megszokott világba, érdeklődést mutat minden relytélyes, misztikus dolog iránt, mindazonáltal mindig kívülhelyezi magát az asszonylét törvényein. „Úgy tűnik, mintha két lélek lakna Orsolyában: az egyik, aki csak apjára vágyik, aki nem akar férjhez menni, de sóvárog a kalandok után, aki szívesen tanul, akit a titkok világa hív, s egy másik, akinek kezei görcsösen kulcsolják át az otthon tűnő melegét.”⁸⁰ Ez leginkább akkor tűnik szembe, amikor fájó búcsút vesz szolgálónőjétől, Helénától: „... amikor távozó gazdaasszonyunk bejött hozzám, hogy elbúcsúzzék tőlem, azon vettem észre magam, hogy sírva kulcsolom át a nyakát, és sehogy sem akarom elereszteni. Helena asszonyt, gondolom, igencsak meglephette, hogy ekkora fölindulást okozott bennem a tőle való elválás, ...”⁸¹

A következő „anyafigura” Orsolya életében mostohaanyja, akivel egyazon néven osztoznak. Mostohája Orsolyát folyamatosan próbálja bűvkörébe vonni, de miután ez nem sikerül, megpróbálja ellene fordítani édesapját is. Hamar rá kell viszont jönnie, hogy apa és lánya között elválaszthatatlan kapocs van. A mostohát sújtja az egész történetben a legnagyobb szerepzarvar: nincs saját neve, mivel egyazon néven osztoznak nevelt lányával, Orsolyával, és akinek nemigen lehet anyja, még barátnőjeként sem fogadja el, végül pedig ő az a személy, akinek felajánlják, hogy nevelje fel Orsolya gyermekét sajátjaként. Sorsának beteljesedésekor pedig még sírját sem tudhatja magáénak: nem az ő neve áll ugyanis a fejfán, és mivel mindenki

---

⁷⁶ Rakovszky 2002

⁷⁷ Rakovszky 2002

⁷⁸ Kapus 2009: 60

⁷⁹ Rakovszky 2002

⁸⁰ Kapus 2009: 60-61

⁸¹ Rakovszky 2002

a patikus lányát sejtí a föld alatt, így igazából még a siratók sem őt siratják. Az ő távozásával minden akadály elgördül Orsolya és édesapja, Lehmann közé. Orsolya új identitást kap – mostohája identitását-, míg sajátját mostohája testével együtt a földbe temeti.⁸²

Apa és leánya titkának egyetlen szemtanúja Ersók asszony, aki nem tett különösebb hatást Orsolya világképére, ő voltaképpen a mostoha kezének meghosszabbításaként van jelen a történetben.

---

⁸² Kapus 2009:61

IV.FEJEZET

A NŐI TEST KISZOLGÁLTATOTTSÁGÁNAK MEGJELENÉSE RAKOVSKY ZSUZSA REGÉNYÉBEN

4.1. Identitáskeresés

Rakovszky Zsuzsa regényének egyik központi témája az identitásválság, az identitás kényszerű megváltozása, és az ezzel való szembesülés.⁸³ Az identitás a műben folyton átalakulóban van, a korábbi állapotokhoz való visszatérés nem lehetséges, és kialakításában elsősorban a szereplők életterei, az ábrázolt kor normarendszerei és az ezeknek való megfelelés játszik szerepet.⁸⁴

„Az identitásválság, a testet érő abúzus és a helyváltoztatás sajátos oksági viszonyba kerül a regényekben. Egyrészt sok esetben az abúzus identitásválságot vált ki, másrészt az ingatag identitás is kiszolgáltatottá teszi a szereplőket, a helyváltoztatás pedig egyszerre lehet menekülés az abúzustól, másrészt maga is abúzushoz vezethet. A leggyakoribb azonban az, hogy a szereplők identitásának és/vagy integritásának megingását követi a testüket ért trauma, amely identitásválságukat okozza, és amelynek feloldását a térbeli mozgásban, a jelenlegi közegükből való kilépésben látják, amely azonban olykor épp újabb abúzushoz vezet. Ez játszódik le A kígyó árnyékában ...”⁸⁵

„Az identitásvesztés történetét, amely az elbeszélő által is nehezen elmesélhető, hasonlóképpen nehéz megragadnia és elbeszélnie az értelmezőnek is. Inkább csak letapogatni lehet, körbejárni, hurkokat rajzolni köré.”⁸⁶

Orsolya életének azon szakaszai kerülnek leginkább a regény középpontjába, amelyek mások előtt rejtve maradtak. A regény cselekményét már az első oldalaktól kezdve titkok szövik át. Az elbeszélő alapvető problémája a modern korból ismert elidegenedés-élmény, melynek jelenléte a hősnő sorsát ismerve indokolt is, valamint mindehhez társul még a hősnő identitásválsága, az önazonosság hiánya egyaránt⁸⁷. Orsolya folyamatosan próbálja megtalálni ki is ő valójában: „megtudhatnám végre, ki s mi vagyok hát valójában, elvetemült, mások kínjában örömet lelő, pokolbéli szörny- e, aminek apám szokott nevezni haragjában, vagy amaz ártatlan gyermek vagyok-e még mindig, akinek én minden bűnös cselekedetem dacára érzem magamat. Csakhogy mindhiába figyeltem befelé, a belső sötétségből nem bukkant elő

---

⁸³ Schaffer 2019: 161

⁸⁴ Schaffer 2019: 162

⁸⁵ Schaffer 2019:153

⁸⁶ Széplaky: 283

⁸⁷ Elek 2003:178

semmiféle lény, sem szép, sem rút, hanem mint valami légyraj, a napi gondok s bajok tódultak be erőszakosan kiüresedett elmémbe, ...”⁸⁸

A történet hősnőjének születését is homály fedi: a pletykákból azt a következtetést tudjuk levonni, hogy édesanyja akkor már terhes volt, amikor apja, a lőcsei patikus feleségül vette őt. Ez a lehetőség nem pusztán Orsolya származásának bizonytalanságát jelenti, de így kétségbe vonható az is, valóban elköveti-e Orsolya azt, ami a világ szemében a legnagyobb véteknek számít: valóban vérfertőző viszonyba keveredik-e saját édesapjával.⁸⁹

A mássá lenni kérdését először csábítója fejtegeti a farsangi álarcöltéskor⁹⁰: „És maga hogy érzi magát most, hogy fölcsapott ördögkisasszonynak? Hát nem kellemesebb, mint jóra való polgárleánynak lenni? Vagy maga soha nem akar kibújni a bőréből, s valaki mássá lenni, mint akivé a természet és születés véletlene tették? Soha nem szeretne megszabadulni a nevétől, a családjától és egész addigi életétől, hogy mindent újra kezdjen valaki másnak a bőrében?”⁹¹

A következő személy, aki az álarcviselésről beszél Orsolyának nem más, mint az ő keresztanyja, de immár negatív felhangot kap, inkább intelemként hangzik el⁹²: „...ha tehát bűnös viselkedésünkkel bajba kevertük magunkat, legjobban tesszük, ha föl vesszük a nekünk rendelt keresztet, és szelíden túrjuk a világ bántalmait és megvetését. Mindez bizonyosan inkább szolgálja lelkünk javát, mint az, ha sikerül ellepleznünk bűneinket az emberek elől, abban a hiszemben, hogy többé nem is kell számolnunk a következményeikkel, és valósággal úgy élünk embertársaink között, mintha álarcát viselnénk, és minden kimondott szavunkkal, még a pusztá lélegzetünkkel is megtévesztjük őket, csak hogy Istent nem lehet ám megtéveszteni! Erre gondolj, Orsicska!”⁹³

Az identitásvesztés folyamatában döntő szerepe van a társadalmi szintéren bekövetkező elidegenedésnek. Az ehhez vezető első lépés a névtől, gyermekkori személyiségtől, korábbi társadalmi szerepektől, a családban betöltött szereptől való elszakadás. Ennek eredménye a társadalmi valóságban való kételkedés, mely folyamatot Orsolya lelkében a saját nevétől való elszakadás fogja elindítani⁹⁴: „mindörökre magam mögött hagyva Lázárfalvát, benne a templomkerttel s a kertben a sírral, amely fölé az én nevemet vésték, s a házat, ahol mint kígyó a levedlett bőrét, otthagytam addigi mivoltomat, hogy egy halott bőrébe bújjak, s az ő életét

---

⁸⁸ Rakovszky 2002

⁸⁹ Gács 2003

⁹⁰ Elek 2003:178

⁹¹ Rakovszky 2002

⁹² Elek 2003: 178

⁹³ Rakovszky 2002

⁹⁴ Széplaky 286

éljem tovább, mint azok a hazajáró lelkek, akik eleven testben keresnek új lakhelyet maguknak, csak éppen énnekem a magam testében kellett életre támasztanom a holtat, s abban kellett egy idegen léleknek és emlékezetnek helyet szorítanom a magamé mellett...”⁹⁵

A név kapcsán a regényben felmerülő kérdéseket Széplaky Gerda fogalmazza meg tanulmányában: „... mi történik abban az esetben, ha egy névről kiderül, hogy nem tartozik hozzá az általa jelölt személyhez, ha nincs meg az a mágikus, az angyal által történő vezetés, amely őt önnön jövőjébe, önnön megvalósulásra törő, beteljesedő sorsához és identitásához viszi el? Ha egy tulajdonnévről kiderül, hogy kötődése a viselőjéhez illúzió volt, akkor nem egyszerűen egy szó veszíti el értelmét, hanem az válik nyilvánvalóvá, hogy a megnevezés nem érintette a lényegét. És ha a név a személyt nem vezetheti el saját jövőjébe, akkor tulajdonképpen visszafelé is megfosztja identitásától, pontosabban az identitás felszámolásán keresztül az addig önmagával azonosnak tekintett múltjától. Mi több, ha a név nem képes a lényegit magában hordozni, akkor magának a lényegnek a megtapasztalása válik lehetetlenné. Orsolya nem egyszerűen egy nevet veszít el, amikor a temetőben, a fejfán otthagyja gyermekkori személyiségének egy konkrét szóalakba öntött jelölőjét, hanem vele együtt önnön lényege felismerésének a lehetőségét is.”⁹⁶

Orsolya identitásválságát valójában szoros összefüggésbe lehet hozni a testével történetekkel, hisz a testével történeteket nem tudja beépíteni identitásába, a testi abúzus alkalmanként az ő társadalomban elfoglalt helyét is megváltoztatja, elveszíti integritását, ami identitásválságot okoz. Orsolya integritását erősen megingatja a nemi erőszakra tett kísérlet: a vele történetekről mindenki tud, és épp ezért bukott nőként kezelik őt. Orsolya mindhiába szeretne visszatérni az erőszakolási kísérlet előtti identitásához, az apja feleségeként való megjelenése lehetetlenné teszi ezt számára.⁹⁷

4.2. Testi elidegenedés

A regény főszereplőjének, Orsolyának a történet során megannyi olyan testélménye van, amely a test és lélek közötti kapcsolat meglazulásához vezet⁹⁸: „Már-már úgy éreztem, nem is vagyok többé, mintha lelkem csak gyöngye, könnyen szakadó szálakkal lett volna odaférfelve testi valómhoz, s most fölszippantotta és magába nyelte volna ez a titokzatos, fojtott ragyogás,

---

⁹⁵ Rakovszky 2002

⁹⁶ Széplaky 287-288

⁹⁷ Schaffer 2019: 160

⁹⁸ Ördög 2010:56

a szekéren zötykölődő testemet pedig úgy hagytam volna hátra, mint a mély vízbe bocsátkozó fürdőző levetett ruháit a parton.”⁹⁹; „Mondják, olykor a halálos veszedelem órájában az ember mintha nagy messzeségből szemlélné a tulajdon testét, s mindazt, ami történik vele. Igaz, az első szempillantásban, amikor éreztem, hogy kísérom nem taszít el magától, hanem viszonozza ölelésemet, minden porcikámban eláradt a boldog megkönnyebbülés hulláma – s megvallom, még valami diadalféle is, hogy lám, mégiscsak sikerült a tervem –, utóbb azonban a lelkem mintha elzsibbadt volna, s mintha végtelen magasból, közömbös szemlélőként tekintett volna le testem örömére és fájdalmára.”¹⁰⁰

Orsolya önmagától való elidegenedése, mégpedig saját testétől való elidegenedése akkor vette kezdetét, mikor a rárontó katona kishíján megerőszakolta őt, ám ezt ő csak később érti majd meg. Akkor, abban a helyzetben Orsolya holmi uralhatatlan tárgyként mutatkozott meg saját maga számára, melyet nem tudott befolyásolni, ezért elszakította az őt testéhez kötő lelki-szellemi szálakat. Korábban csak egyetlen egyszer kérdőjeleződött meg Orsolyában a testi-lelki összetartozás, a szekéren való hazatéréskor¹⁰¹: „Már-már úgy éreztem, nem is vagyok többé, mintha lelkem csak gyöngye, könnyen szakadó szálakkal lett volna odafércelve testi valómhoz, s most fölszippantotta és magába nyelte volna ez a titokzatos, fojtott ragyogás, a szekéren zötykölődő testemet pedig úgy hagytam volna hátra, mint a mély vízbe bocsátkozó fürdőző levetett ruháit a parton. Megörültem, amikor az egyre sötétülő ég alatt a szekér végtére begördült a városkapun, mintha a régtől ismerős utcák látványa erősebb kötelékekkel kötöznék testemhez megszökni készülő lelkemet, s ha máshonnan nem, a reám tekintők tekintetéből kiolvashatnám: nem holmi hazajáró lélek, név és test nélküli, hazátlan, bolygó szellem vagyok mégsem, hanem a város lakója, egy közülük.”¹⁰²

Ekkor még nem következett be véglegesen a testétől való elszakadás, az áttörést a katonával való incidens okozza. Orsolya a katonák elől relytekhelyet keresve végül apja borospincéjébe relytőzött, de csakhamar felfedték búvóhelyét. Az ijedtségtől és látványtól egy pillanatra az eszméletét is elvesztette: „fekete, varkocsba font, zsíros hajat láttam, apró, ferde, fekete szemeket, és széles vigyorban kivillanó, csorba, sárga fogsort. E látványtól olyan erővel öntött el a borzadály és a szégyen, hogy egy kis időre, azt hiszem, elhomályosult az eszméletem.”¹⁰³ De ezután visszatér, és immár tiszta tudattal követi végig az eseményeket. A „tatar” rátapasztja szájára a kezét, kést táncoltat szeme előtt, majd a gyertyafénynél már jól látja

---

⁹⁹ Rakovszky 2002

¹⁰⁰ Rakovszky 2002

¹⁰¹ Széplaky: 283

¹⁰² Rakovszky 2002

¹⁰³ Rakovszky 2002

erőszaktevője arcát, „karmokra emlékeztető, töredezett körmeit, szennyes ingét, amelynek vászna a verejtéktől, a vértől, vagy ki tudja miféle mocsoktól, sötét foltokban keményre száradt, s amikor rám vetette magát, közvetlen közletről láttam a nyakát s rajta a nagy, levedző, vörös kelést is, amelyről félrecsúszott a kötésnek használt mocskos rongydarab.”¹⁰⁴

Az erőszaktevő ellen érzett undorérzet segíti, hogy elfordulhasson, némi távolságot teremthessen erőszaktevője és önmaga között, ám rá kell jönnie, hogy ez a távolság csupán illúzió. Amint megtapasztalja a férfi fizikai erőfölényét és saját tehetetlenségét, egy másik eltávolodással, az önmagától való eltávolodással kell szembesülnie. A haragtól felindulva ugyan minden porcikájával küzdeni próbál leigázója ellen, de annak „erős, szíjas teste alá szorulva mozdulni sem bír”. Így aztán nem a másik szorításából, hanem mintegy a saját testéből szabadul ki, amit egyenesen Isten teremtett világából való kizuhanásként él meg¹⁰⁵: Mintha bensőm legközepén holmi kút vagy akna tátongana, amelynek létét mindaddig nem is gyanítottam, s mintha én ebben a kútban zuhannék lefelé egyre mélyebbre és mélyebbre, lelkemben olyan émelyítő kétségbeeséssel, amelyhez hasonlót még soha nem éreztem. Mintha ennek a sötét nyílásnak a túlsó végén a megsemmisülés várna, s rajta keresztül a lelkem egyenesen kizuhanna Isten teremtett világából, én pedig attól fogva nem lennék semmi egyéb, csak holmi mozgó, beszélő tetem, amelyben legföljebb haloványan pislákoló maradéka él érzésnek és gondolatnak.”¹⁰⁶ Orsolya megéli saját testének és szellemének különválását.

Ugyanezzel az érzéssel másodszor akkor találkozhatunk, amikor is Orsolya valódi szeretkezése alkalmával tapasztalja meg az önmagán való kívülkerülés élményét, kívülségérzése itt nem más, mint a saját testével való közösség megtagadása¹⁰⁷: „... utóbb azonban a lelkem mintha elzsibbadt volna, s mintha végtelen magasból, közömbös szemlézőként tekintett volna le testem örömeire és fájdalmára. Csak amikor már minden véget ért, s kísérom ernyedten hevert a karomban, akkor tört rám nagy erővel s egyazon szempillantásban az öröm és a kín, a beteljesült szerelem boldogsága s egyszersmind a közlő elválás fájdalma.”¹⁰⁸ „Orsolya nem élvezte ezt a szeretkezést, hiába, hogy forrón vágyakozott rá, ekkorra már ugyanis identitásába beépül – főként a korábbi trauma nyomán – az elidegenedés mechanizmusa: a távolodás veszi át az átélés és az azonosulás szerepét.”¹⁰⁹

Testünket megtapasztalhatjuk eleven, átélt testként, és tárgyi testként is. Orsolya teste az apjával való, vélt vagy valós vérfertőző kapcsolatban tárgy. Apjának közeledéseire testének

---

¹⁰⁴ Rakovszky 2002

¹⁰⁵ Széplaky 284

¹⁰⁶ Rakovszky 2002

¹⁰⁷ Széplaky 285

¹⁰⁸ Rakovszky 2002

¹⁰⁹ Széplaky 285

eltárgyasításával válaszol – alvást színlelve, mozdulatlan bábként tűri őket¹¹⁰: „Egyik este, amikor szokásom szerint apámnak háttal, az oldalamon feküdtem az ágyon, s az álomra vártam, egyszerre csak ott éreztem kezét a csípőmön, s nekem nem volt hozzá sem erőm, sem merszem, hogy ellökjem onnét, hanem engedtem, hogy csípőmet maga felé vonja, és úgy tegyen velem, mintha csakugyan felesége volnék, és nem leánya – úgy és mégsem egészen úgy, mert orcámat mindvégig elfordítottam tőle, s lélegzetemet visszafogva, igyekeztem úgy tenni, mintha mélyen aludnék, s nem is tudnék róla, mi történik velem. Nemsokára meghallottam ziháló lélegzetvétélét, két combom között mintha sikamlós halat éreztem volna vergődni, s én úgy éreztem, mintha lehajítának valami mélységesen mély, sötét kútba, ahonnét azután már csak a rövidesen megérkező álom szabadított ki. ...S ugyanígy esett azután minden egyes alkalommal, eleinte gyakrabban, későbben mind ritkábban...”¹¹¹

A történet során mindössze egy olyan alkalommal találkozhatunk, amikor Orsolya teste apja közeledésére eleven, ételt testként funkcionál, ekkor viszont, először szembetalálja magát apja elutasításával¹¹²: „Apám, bár az évek folyamán mind ritkábban bánt úgy velem, mintha felesége és nem leánya volnék, olyankor, amikor valami alkalom fölkorbácsolta benne a féltékeny indulatot, éjszaka mindig közeledett hozzám, némán és csak a legszükségesebb mozdulatokkal, ahogyan szokott, s én is úgy fogadtam, ahogyan mindig is tettem, arcomat elfordítva és alvást színlelve. Egy ízben azonban, tulajdon képzelgéseimtől fölzaklatva, s talán egy percig azt remélve, ő ad majd hús-vér testet a fantomnak, kit ezen ébren való álmaimban ölelni szoktam, apám felé fordultam, átkulcsoltam a nyakát és testemmel az övéhez tapadtam. Apám e mozdulatomra valósággal kővé dermedt, majd vadul eltaszított magától, s elhúzódott előlem az ágy távolabbi végébe. Ettől fogva hosszú ideig nem ért hozzám egyetlen ujjal sem.”¹¹³

A kigyó árnyékában a test elsősorban a negatív élmények, kiszolgáltatottság, a nyomorúság forrása. Sorozatos bántalmazások is érik az apja részéről¹¹⁴: „...magából kikelve, rettenetes szemekkel nézett rám, majd odalépett hozzám, és kétszer erősen arcul ütött, miközben foga közt sziszegve orcátlan ribancnak nevezett, én pedig szájamra szorított kézzel igyekeztem magamba fojtani jajgatásomat, nehogy a konyhában foglalatostkodó szolgáló meghalljon valamit. Az ütések erejétől meglazult az egyik fogam, melyet azután nem kevés vér kíséretében kendőmbe köptem.”¹¹⁵

---

¹¹⁰ Ördög 2010: 57

¹¹¹ Rakovszky 2002

¹¹² Ördög 2010: 57

¹¹³ Rakovszky 2002

¹¹⁴ Ördög 2010: 58

¹¹⁵ Rakovszky 2002

Mások átható pillantása, mint kellemetlen testélmény szintén visszatérő tematikus mozzanata a szövegnek¹¹⁶: „Ott álltam hát a ház előtt a déli napsütésben, várva, hogy a háziak kaput nyissanak, s közben a hátamban éreztem a közeli házak ablakának függönye mögül belém fúródó, kíváncsi tekinteteket.”¹¹⁷ A történet során tudomásunkra jut az öregedő Orsolya testi állapota is, amikor is a hősnő számba veszi magán az idő munkálkodásának nyomait¹¹⁸: „... olybá tűnt előttem, mintha az idő csak odalent, a téren folytatná szokott útját, benn a ház falai között azonban mocchanatlanul állana, megfosztva azon képességétől, hogy változásokat idézzon elő a dolgokban, hacsak azon romboló munkáját nem számítom, amelyet apámon és énrajtam vitt véghez azon tizenhét esztendő alatt, amelyet e házban töltöttem. Ámbár az emberek pillantása s a kisebbik szobában függő, meglehet, eléggé homályos, kerek tükör is mintha arról tanúskodtak volna, hogy énrajtam e rombolás jelei alig-alig mutatkoztak.”¹¹⁹

Orsolya testi elidegenedését legpontosabban Széplaky Gerda fogalmazza meg: „Orsolya elsődleges reakciója a reális testek között végbemenő akciókra tehát mindannyiszor az elidegenedés: egyfelől – testi síkon – eltávolodás saját percepcióitól és érzéki tapasztalataitól, másfelől – reflexív, azaz tudati síkon – alámerülés abba a „mélységes, sötét kútba”, amelybe mintegy belefojthatja saját Énjét.”¹²⁰

4.3. A hősnő önmagától való elidegenedése

Orsolya életében többször is megfigyelhető önmagától való elidegenedése. Ez leginkább akkor válik láthatóvá, amikor apja szeretőjévé válik, mivel ekkor következik be életében az a pillanat, amikor már végképp elveszíti a reményt önmagára. Valótlannak érzi saját életét¹²¹: „...mintha itt ismét megtalálhatnám tulajdon életem valóságát, amely mint a túvel átbökött tömlő résén alattomban a bor, úgy szivárgott el az örökös színlelésben. Tulajdon magam ezen valótlán, világtól idegen mivoltának érzése, amely hol enyhébben, hol erősebben, de állandóan gyötört, ...”¹²² A valótlanság-érzés mindent áthat, nem csupán az önmagáról kialakított felfogást határozza meg. Ez az érzés megfosztja az élelenségétől a dolgok megtapasztalásának élményét¹²³: „...ha tétlenül nézelődöl, mert nem találsz semmi kívánatos célt

---

¹¹⁶ Ördög 2010:58

¹¹⁷ Rakovszky 2002

¹¹⁸ Ördög 2010:58

¹¹⁹ Rakovszky 2002

¹²⁰ Széplaky 286

¹²¹ Széplaky 291

¹²² Rakovszky 2002

¹²³ Széplaky 291

a világban, amely lelkedet teljes erővel maga felé vonná, akkor, mintha bosszúból, a világ is megvonja magát tőled, s örökösen efféle cél és értelem nélküli foltokká és rajzolatokká készül szemed előtt széjjelesni, s a világ dolgai, mintha csak Isten belefáradt volna akaratával megtartani őket a létezésben, vékonyulni és haloványulni kezdenek körülötted, mígnem mármár színtelenné s áttetszővé válnak, mint a nappal gyújtott gyertya lángja, s félő, hogy mindjárt egészen ellobbannak, s ami a helyükön marad, csak káprázat, lidérc, egykor volt valóságos mivoltuk csalárd képmása, délibáb...”¹²⁴

Az idegenség-tapasztalat részeként tudható be az is, hogy nem tud különbséget tenni az emberek között, őket magától távolinak érzi¹²⁵: „Éreztem, hogy a behajtott fatáblák mögött emberek születtek s haltak, kisleányok rengették hitvány bábujukat asszonyi gyöngédséggel, s fölcseperedvén jajgatva szülték meg valóságos gyermekeiket egy és ugyanazon ágyban, ahol az anyjuk is megszülte őket, hogy azután ugyanezen ágyban feküdjenek enmaguk viaszmasává válva, kihegyesedett orral, keblükön keresztbe fektetett kézzel gyermekeiktől körülvéve.”¹²⁶

Orsolya az önmagától való elidegenedés folyamatát nem passzív tapasztalatként éli meg, nem csupán a világból való kivetettségről van szó, hanem tudati döntésről. Orsolya árnyékként választja magát, nincs jelen az önmagáról megalkotott képben valós testi mivoltában, nem határozzák meg a társadalmi szerepek. Árnyéklétének megértése hozza el számára az ipszeitás (őmagaság) pillanatát, azaz saját nem-lényegének, saját nem-őnmagaságának a megértését és vállalását¹²⁷: „Éber állapotomban, ahogy telt az idő, mind ritkábban tépelődtem rajta, mivé is lettem, mindazonáltal állandóan kísért, mint gyöngye, de makacs fájdalom, helyzetemnek félig-meddig öntudatlan érzése, amelynek azonban csak nagy ritkán ébredtem egészen tudatára, ahogyan a folyó partján lakók is csak ritka pillanatokban ébrednek rá, hogy a hullámok zaja örökösen ott susorog a fülükben. Néha úgy tűnt föl előttem, mintha kétféle vált volna bennem ama külső személy, aki a világ szemében, s ama másik, aki önnönmagam számára vagyok, s most bizonyos távolságból, gyanakvó szemmel méregetné egyik a másikat, s mintha e kettéhasadás következtében a körülöttem zajló emberi életek szövedékéből kihullottam s magamban állóvá, előzmény és folytatás nélkülivé, súlytalanná váltam volna, mint a szélben úszó ökörnyal vagy mint a kísértet, melynek ködből való testén a valóságos emberek oly könnyedén haladnak által, mintha nem volna más ott, csak üres levegő.”¹²⁸

---

¹²⁴ Rakovszky 2002

¹²⁵ Széplaky 291

¹²⁶ Rakovszky 2002

¹²⁷ Széplaky 292

¹²⁸ Rakovszky 2002

A regény az önazonosság elvesztéséről szól. A regény hősnője, Orsolya, nem lesz aktív cselekvővé a saját történetében, hiszen elszenvedti az eseményeket, mégis sajátos aktivitást érzékelünk a részéről: története legnagyobb részben arról szól, miképpen tudatosítja, miképpen vállalja el önmaga elidegenedését. „A Rakovszky által megkonstruált elbeszélő miközben elmeséli önmaga elvesztését, azon közben megteremti aktivitásra épülő szereplői azonosulását is – az azonosulást, aminek alapja paradox módon az elidegenedés.¹²⁹

Az identitáskeresés a mű végéig elkíséri a hősnő életét, soha nem lesz bizonyos abban, ki is ő valójában: „Csakhogy, töprengtem tovább, míg az emberek többsége maga is elhiszi magának, hogy ő ténylegesen és egész valójában az a személy, akinek a világ előtt mutatja magát, s mindazon cselekedeteit vagy érzéseit, amelyek e hitére rácsafolnának, nemcsak a világ előtt titkolja gondosan, hanem tulajdon elméjéből is igyekszik mihamar száműzni: elássa őket elméjének sötét pincéjében, s igyekszik az elhantoltat soha többé nem bolygatni. Én azonban egyetlen minutára sem feledkezhetem meg róla, hogy nem vagyok azonos azzal a személlyel, akinek a világ előtt mutatokozom, csakhogy lassanként nem is tudom már, hogy ha az nem, hát ki s mi vagyok én valójában?’¹³⁰

---

¹²⁹ Széplaky 293

¹³⁰ Rakovszky 2002

ÖSSZEGZÉS

Rakovszky Zsuzsa a kortárs költészet egyik legkiemelkedőbb alakja. 2002-ben jelenik meg első prózai műve, *A kígyó árnyéka*, mellyel a legjobb prózaírók közé emelkedik. A közel ötszáz oldalas regény lineáris elbeszélőmódja egy könnyen követhető, ám fordulatokban és relytélyekben igencsak gazdag történethez segít hozzá.

A regény hősnője Ursula Binder, született Ursula Lehmann, aki saját életének történetét, életében elkövetett bűneit veti papírra, mint azt a regény első mondatából megtudjuk – az 1666-os esztendőben. Orsolya életének azon szakaszai kerülnek leginkább a regény középpontjába, amelyek mások elől rejtve maradtak. A regény cselekményét már az első oldalaktól kezdve titkok szövik át. Az elbeszélő alapvető problémája az elidegenedés-élmény, mindehhez társul még az identitásválság, az önazonosság hiánya egyaránt. Orsolyának a történet során megannyi olyan testélménye is van, amely végül a test és lélek közötti kapcsolat meglazulásához vezet.

A regény tulajdonképpen az önazonosság elvesztéséről szól. Orsolya nem lesz aktív cselekvővé a saját történetében, hiszen az eseményeket csupán elszenved, mégis sajátos aktivitást érzékelünk részéről: története legnagyobb részben arról szól, miképpen tudatosítja, miképpen vállalja el önmaga elidegenedését. Az identitáskeresés a mű végéig elkíséri a hősnő életét, soha nem lesz bizonyos abban, ki is ő valójában.

Rakovszky Zsuzsa nagy hangsúlyt fektet a női lét problémájára, melynek legfőbb oka, hogy a főszereplő, Orsolya, a kor szokásainak megfelelően szinte kizárólagosan a nők közösségében neveltetik. A történet során élesen elválik egymástól a női és férfivilág, a kettő közötti kapcsolatot csupán a szerelem vagy a házasság jelenti.

A regénybe beleszótt mágikus, mitikus, álommotívumok mondhatjuk, mintegy behálózzák az egész történetet. A regényben nagy számban találhatunk álomelbeszéléseket, az egész történetben jelen van a tűz motívuma, emellett a két leggyakrabban használt motívum – a már címből is ismert – kígyó és árnyékmotívum. A kígyó motívuma egyrészt a veszély jelentését hordozza, másrészt a halál árnyaként is értelmezhető. A mindent elpusztító tűz szintén visszatérő motívum a történetben. Rakovszky tüze folyamatos jelentésével egyszerre lesz az ábrázolás tárgya és eszköze. Nagy szerepet kap még az árnyék motívuma, ugyanis Orsolyának szembe kell néznie saját árnyékával és átlépni azt a kígyó árnyékával együtt mindahhoz, hogy újra szabad életet élhessen.

„Az elidegenedést sorsként beteljesítő Orsolya elbeszélése is a testről és a bűnről szól. Teste az, ami megbecsteleníthető: az agresszorként fellépő katona szexuális tárgynak tekintett testén keresztül alázza meg. Teste az, ami a társadalom szemében bűnnek számító cselekedetre csábítja: vágyaira hallgat, amikor szerelemtől elvakítva szeretkezik az őt szintén csak szexuális

tárgynak tekintő férfival. Saját teste az ő szemében igen fiatalon a bűnnel és a tisztátalansággal lesz megfeleltethető. Ezért amikor önmaga testi mivoltával azonosságot kellene vállalnia, nemet mond. Kívül helyezkedve saját testén úgy éli meg annak vágyait, készletéseit, akcióit és passióit, mint amelyek nem belőle erednek. Helyette egy tiszta spirituális bensőségbe, lelkébe, képzelgéseibe, álmaiba menekül. Teste elutasításával együtt nemet mond arra a társadalomra is, amely kiszolgáltatottsága miatt bünteti őt: csak színleli azt az életet, amit a szocializációs normák megkövetelnek tőle. Aztán öregkorára a színlelésről is lemond, vállalja a társadalmon kívüli lét következményeit: nem bánja, ha a gyerekek az utcán boszorkányt kiáltanak utána és rothadt almával dobálják.”¹³¹

A valóságosan átélhetetlen, színlelt életre Orsolyát nem csak az uralkodó társadalmi szerepek és normák, nem csak a szerencsétlen sorseseemények kényszerítik, hanem mindenekelőtt az az ideológia, amely a testi tapasztalatokhoz hozzákötözött nőt (a nőiséget) önmaga eredendő elutasítására, azaz árnyéklétre kárkoztatja.¹³²

„Rakovszky prózája írásmódjában erősen épít a hagyományokra, a modern és a posztmodern sajátosságaira.... Műveire egyfajta inkluzivitás jellemző, ahhoz hasonlóan, ahogy prózája és lírája sem válik el egyértelműen egymástól. A regények és a novellák belesimulnak a hagyományokba, ám épp a modern és a posztmodern elemek egyidejű használata, új kontextusba helyezése által értelmeződnek újra, válnak a posztmodern utáni próza és az új realista irányzat képviselőivé.”¹³³

---

¹³¹ Széplaky 299

¹³² Széplaky 299

¹³³ Schaffer 2019:166

РЕЗЮМЕ

Жужа Раковскі одна з найвидатніших осіб сучасної поезії. У 2002 році виходить у світ її перший прозаїчний твір, Тінь змії, чим завойовує місце серед найкращих прозаїків. Лінійний стиль оповіді на майже п'ятсот сторінках роману сприяє створенню історії, за якою легко слідкувати, але вона дуже багата на перипетії та таємниці.

Героїня роману Урсула Біндер, уроджена Урсула Лехман, записує історію власного життя та скоєних нею гріхів, як ми дізнаємося з першого речення роману – у 1666 році. У центрі уваги роману – ті частини життя Оршої, які були приховані від інших. Сюжет роману пронизаний таємницями з перших сторінок. Основною проблемою оповідача є досвід відчуження, який супроводжується кризою ідентичності та браком самоідентичності. У ході історії Оршою має стільки фізичних переживань, що врешті-решт призводять до послаблення зв'язку між тілом і душею.

В романі насправді ведеться про втрату ідентичності. Оршою не стає активною дійовою особою власної історії, оскільки вона лише страждає від подій, але ми відчуваємо специфічну активність з її боку: її історія здебільшого стосується того, як вона усвідомлює, як приймає власне відчуження. Пошуки ідентичності супроводжують життя героїні до кінця твору, вона ніколи не буде впевнена в тому, ким вона є насправді.

Жужа Раковскі приділяє багато уваги проблемі буття жінки, головною причиною чого є те, що головна героїня, Оршою, виховується майже виключно в жіночому середовищі, відповідно до звичаїв того часу. Під час сюжету оповідання жіночий і чоловічий світи різко розділені, єдиним зв'язком між ними є кохання чи шлюб.

Можна сказати, що магичні, міфічні мотиви та мотиви снів, вплетені в роман, охоплюють усю історію. У романі ми можемо знайти велику кількість наративів сновидінь, мотив вогню присутній у всій повісті, а два найбільш часто використовуваних мотиви – змія та мотив тіні, відомі вже з назви. Мотив змії несе в собі значення небезпеки, з одного боку, а також може трактуватися як тінь смерті, з іншого. Вогонь, який знищує все, також є повторюваним мотивом в оповіданні. Зі своєю безперервною присутністю вогонь Раковскі стає одночасно об'єктом і засобом репрезентації. Мотив тіні також відіграє важливу роль, оскільки Оршою мусить зіткнутися з власною тінню і перетнути її разом із тінню змії, щоб знову зажити вільним життям.

„Історія Оршої, яка виконує відчуження як долю, також про тіло і гріх. Її тіло – це те, що можна знеславити: солдат, який виступає як агресор, принижує її через її тіло, яке вважає сексуальним об'єктом. Саме її тіло спокушає її на вчинок, який в очах суспільства вважається гріхом: вона прислухається до своїх бажань, коли, засліплена коханням,

кохається з чоловіком, який також бачить у ній лише сексуальний об'єкт. Її власне тіло вже у дуже молодому віці буде порівняно в її очах до гріха та нечистоти. Тому, коли вона повинна припустити тотожність зі своєю фізичною природою, вона не згоджується. Ніби перебуваючи поза власним тілом, вона переживає бажання, потяги, дії та страждання тіла так, ніби вони походять не від неї. Натомість вона тікає в чисте духовне нутро, свою душу, свої уяви, свої мрії. Разом з відмовою від свого тіла вона також говорить «ні» суспільству, яке карає її за її вразливість: вона лише вдає, що живе життям, якого вимагають від неї норми соціалізації. Потім, на старість, вона відмовляється і від удавання, приймає наслідки перебування поза суспільством: вона не проти, якщо діти на вулиці називають її відьмою і кидають в неї гнилі яблука”.¹³⁴

Оршою змушена жити фальшивим життям, яке неможливо відчувати в реальності, не лише переважаючими соціальними ролями та нормами, не лише нещасливими подіями, але, перш за все, ідеологією, яка присуджує жінку (жіночість), пов'язану з її тілесними переживаннями, на відмову від себе, тобто на примарне існування.¹³⁵

„Проза Раковскі значною мірою спирається на традиції, модерні та постмодерні характеристики... Її твори характеризуються своєрідною інклюзивністю, так само як її проза та поезія не є чітко відокремлені одна від одної. Романи та оповідання зливаються з традицією, але вони переосмислюються саме завдяки одночасному використанню елементів модерну та постмодерну та їх розміщенню в новому контексті, стаючи представниками після постмодерної прози та нової реалістичної течії.”¹³⁶

---

¹³⁴ Széplaky 299

¹³⁵ Széplaky 299

¹³⁶ Schaffer 2019:166

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bedecs László: Valóságshow-1600: Rakovszky Zsuzsa: A kígyó árnyéka, *Bárka*, 2003/1, 109-114.
http://barkaonline.hu/archivum/barka_200301.pdf (2023.04.14.)
2. Bokányi Péter 2005: „*Ahogyan sohasem volt*” *A történelmi regény változatai napjaink irodalmában*, Budapest
<http://doktori.btk.elte.hu/lit/bokanyi/tesiek.pdf> (2023.04.14.)
3. Elek Tibor: Valótlan, világtól idegen- Rakovszky Zsuzsa: A kígyó árnyéka, *Magyar szemle*, 2003/12, 11.-12. sz., 178-186.
https://magyarszemle.hu/data/Lapszamok/2005/2003/MagyarSzemle_2003_Resz6.pdf
(2023.04.16.)
4. Gács Anna: Orsolya vándorévei, *Jelenkor*, 2003/46, 9. sz., 895-902.
<https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/94/orsolya-vandorevei> (2023.04.14.)
5. Györffy Miklós: A szó szöli a valót, *Jelenkor*, 2003/46, 9. sz., 903-908.
<https://www.jelenkor.net/archivum/cikk/95/a-szo-szuli-a-valot> (2023.04.14.)
6. Kapus Erika 2009: Problémás nem. Nősorsok Kaffka Margit Színek és évek valamint Rakovszky Zsuzsa A kígyó árnyéka című regényében
<https://mek.oszk.hu/07700/07784/07784.pdf> (2023.04.14.)
7. Kálmán C. György: A második- Rakovszky Zsuzsa: A kígyó árnyéka, *Beszélő*, 2002/7, 9.-10. sz., 184-186.
<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-masodik> (2023.04.14.)
8. Kiss Noémi: Susanna, a nevelőnő titkos erővel cimborált, *Alföld*, 2002/11, 102-105.
<https://kultura.hu/irodalom-archivum-kiss-noemi-rakovszky/> (2023.04.08.)
9. Margócsy István: Rakovszky: A kígyó árnyéka: margináliák, *2000*, 2002/9, 40-47.
https://konyvtar.dia.hu/html/szakirodalom/rakovszky_zsuzsa/rakovszky_margocsy_a_kigyo.htm (2023.04.08.)
10. Melhardt Gergő: Rakovszky Zsuzsa: A kígyó árnyéka, *Magvető*, 2002, 472.
<https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/a-kigyo-arnyeka> (2023.04.14.)
11. Ördög Mónika: Test, testiség, testtapasztalat, *Híd*, 2010. 11. sz., 55-60.
http://epa.oszk.hu/01000/01014/00075/pdf/EPA01014_hid_2010_11_055-060.pdf
(2023.04.14.)
12. Radics Viktória- Doboss Gyula: Két bírálat egy könyvről, *Holmi*, 2002/14, 12.sz., 1613-1629.

http://epa.oszk.hu/01000/01050/00267/pdf/EPA01050_holmi_2002_12_1613-1629.pdf (2023.04.08.)

13. Rakovszky Zsuzsa 2002: *A kígyó árnyéka*, Budapest: Magvető

14. Schaffer Anett: Városok, szobák, ruhák- Mintázatok Rakovszky Zsuzsa prózájában, Literatura, 2019, 152-166.

<file:///C:/Users/Lenovo%20POWER/Downloads/2038-Cikk%20sz%C3%B6veg-11357-1-10-20191118.pdf> (2023.04.14.)

15. Széplaky Gerda: A nő mint árnyék. Idegenség és kívülség Rakovszky Zsuzsa *A kígyó árnyéka* című regényében, 277-299.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/65155/1/platonhoz_016_277-299.pdf (2023.04.17.)

16. Szirák Péter 2021: *A kortárs magyar irodalom*, Debreceni Egyetemi Kiadó

17. Tarján Tamás: Álmodok, rémek, rémálmodok, *Kortárs*, 2002/46, 10. sz.

<http://epa.oszk.hu/00300/00381/00062/tarjan.htm> (2023.04.16.)

INTERNETES FORRÁSOK

Állapotváltozások- Rakovszky Zsuzsa 70.születésnapjára (2023.04.14.)

<https://kultura.hu/rakovszky-zsuzsa-allapotvaltozasok/?fbclid=IwAR3RKcw5CS4sP7XnyRX7kNoNHofLT3Y6lqPJhzWucr3WcwHFSIW5QUEWQA>

Digitális Irodalmi Akadémia: Rakovszky Zsuzsa (2023.04.14.)

https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/rakovszky-zsuzsa?fbclid=IwAR2vEkHs8f7k0ergcEn3e12OfChVRgWo4PloBSwvP_zDnr4TYa6lnTtj3P4#eletrajz

Hetvenéves Rakovszky Zsuzsa költő (2023.04.14.)

<https://www.kemma.hu/hazai-kultura/2020/12/hetveneves-rakovszky-zsuzsa-kolto?fbclid=IwAR3tGZRKIHe9LVMwm0VsVQa4v5ojoDL0GhQkRQPhWZnocq6nhQ4DRPFybXo>

Ім'я користувача:
Аніко Чурман

Дата перевірки:
18.05.2023 22:51:31 CEST

Дата звіту:
24.05.2023 23:41:16 CEST

ID перевірки:
1015143512

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100011754

Назва документа: Kállai Veronika_Szakdolgozat_2023

Кількість сторінок: 42 Кількість слів: 11978 Кількість символів: 93028 Розмір файлу: 759.72 KB ID файлу: 1014824399

23.7% Схожість

Найбільша схожість: 4.29% з Інтернет-джерелом (<https://www.holmi.org/2002/12/radics-viktoria%e2%80%93doboss-gyu..>)

23.7% Джерела з Інтернету 38 ..... Сторінка 44

0.13% Джерела з Бібліотеки 14 ..... Сторінка 44

0% Цитат

Не знайдено жодних цитат

Не знайдено жодних посилань

22% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 1%)

21.7% Вилучення з Інтернету 226 ..... Сторінка 45

1.51% Вилученого тексту з Бібліотеки 110 ..... Сторінка 47